

ZBIÓR
RAPORTÓW NAUKOWYCH

Międzynarodowa konferencja
naukowa wymiany osiągnięć
naukowych

Познань

30.08.2014 - 31.08.2014

Część 4

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ДОКЛАДОВ

Международная научная
конференция обмена научными
достижениями

Poznan

30.08.2014 - 31.08.2014

Часть 4

УДК 082
ББК 94
Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103
e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zl.): bezpłatnie

Zbiór raportów naukowych.

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Międzynarodowa konferencja naukowa wymiany osiągnięć naukowych „. (30.08.2014 - 31.08.2014) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2014. - 80 str.
ISBN: 978-83-64652-60-8 (t.4)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 29.06.2014 - 30.06.2014 roku. Poznan.
Część 4.

**УДК 082
ББК 94**

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora jest zakazane.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowym jest odniesienie do zbioru.

Warszawa 2014

ISBN: 978-83-64652-60-8 (t.4)

"Diamond trading tour" ©

SPIS /СОДЕРЖАНИЕ

SEKSCJA 9. NAUK HISTORYCZNYCH. (ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ)

1. Копбосынов Б. К. 5
О НЕОБХОДИМОСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ ПАМЯТНИКОВ
ПИСЬМЕННОСТИ СРЕДНЕВЕКОВЬЯ
2. Вівчарик П. І. 10
ПУБЛІЦИСТИЧНА СПАДЩИНА СТЕПАНА КАЧАЛИ
3. Хрящевська Л. М. 17
ТЕРИТОРІАЛЬНЕ РОЗМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ
В 1989-2001 РОКАХ

SEKSCJA 14. NAUK POLITYCZNYCH. (ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ)

4. Муляр В. І. 20
ПРО ДЕЯКІ ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ М. ДРАГОМАНОВА

SEKSCJA 15. NAUK PSYCHOLOGICZNYCH.
(ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)

5. Маймакова А.Д. 23
ОБРАЗ КАК ОСОБЫЙ «ЯЗЫК» СОБСТВЕННО МЫСЛИТЕЛЬНЫХ
ПРОЦЕССОВ
6. Борисова Е.В. 28
ПАРАЛЛЕЛЬНО-РАЗДЕЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК СПОСОБ
РЕАЛИЗАЦИИ ГЕНДЕРНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАНИИ
7. Аносова Д.І., Прокоф'єва О.О. 33
РОЗВИТОК САМОСВІДОМОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ
8. Камшеко К.І. 36
ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ В СІМЕЙНИХ ПАРАХ З РІЗНОЮ
ТРИВАЛІСТЮ СПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

SEKSCJA 23. FILOZOFIA. (ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ)

9. Нагіленко І.А. 40
ГАРМОНІЯ У ПОГЛЯДАХ ФІЛОСОФІВ СТАРОДАВНЬОЇ
ГРЕЦІЇ Й РИМУ
10. Муляр В. І. 43
РОЗДУМИ З ПРИВОДУ ТОЛЕРАНТНОСТІ
11. Белокопытова Н.И. 46
СОВРЕМЕННОЕ ТЮРКСКОЕ СООБЩЕСТВО УКРАИНЫ
12. Карпицкий Н.Н. 49
ЕТИЧНИЙ І ПРАВОВИЙ ПОГЛЯД НА ЕВТАНАЗІЮ
13. Тарнапольская Г.М. 53
ВИРАЗ В ІГРАХ КУЛЬТУРНОЇ ПАРАДИГМИ МИСЛЕННЯ

SEKCJA 26. PRAWOZNAWSTWO. (ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ)

14. Баранов В. А., Приженникова А. Н.	56
ПРЕДСТАВИТЕЛЬ В АДМИНИСТРАТИВНОМ ПРОЦЕССЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ	
15. Savitskaya K. D.	59
THE ISSUE OF DIGITAL ASSETS	
16. Savitskaya K. D.	61
LAW AND TERMS OF SERVICE IN THE DIGITAL INHERITANCE SPHERE	
17. Терза В.І.	63
ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ	
18. Терза В.І.	68
ПРОЦЕС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРАВОВУ ТА ПОЗАПРАВОВУ СФЕРИ	
19. Топольницька М.І.	72
МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО ОРГАНУ У МЕХАНІЗМІ ВЛАДИ	
20. Топольницька М.І.	74
ПЛЮРАЛІЗМ ДУМОК ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ ЩОДО ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО ОРГАНУ	
21. Приженникова А.Н.	76
ТРУДОВОЙ ДОГОВОР В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	

УДК 8 11. 512.1.

Копбосынов Бекжан Комекбайұлы

Докторант PhD

Казахстан, Шымкент. ЮГУ имени М.Ауезова

О НЕОБХОДИМОСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ ПАМЯТНИКОВ ПИСЬМЕННОСТИ СРЕДНЕВЕКОВЬЯ

The summary

In this paper is considered the idea of middle ages written monuments which is the source of modern kirpach languages and also that a language heritage in different genres is a cultural spiritual treasure of all Turkic languages.

Имеются доводы ряда ученых относительно истории кыпчакского языка, связанные с аспектами его формирования как одного из составных частей тюркских языков. Кыпчакский язык по сравнению с другими тюркскими языками больше впитал в себя и сохранил древне*тюркские качества, что подтверждают ученые-тюркологи. Как и язык тюрков средней Азии, кыпчакский язык на начальном этапе своего формирования тоже подвергся влиянию древнеуйгурского письменного языка, т.к. сформировался на основе западно-тюркских языков.

Как мы заметили, взгляды ученых об этапах формирования и развития кыпчакского языка, его источниках, хотя и сходятся на стремлении к конкретности, но не являются окончательными выводами в вопросах истории формирования кыпчакского языка.

Напомним разные взгляды и мнения об истории формирования кыпчакского языка. Известно, что среднетюркская эпоха, а именно кыпчакское государство XII – XIV веков, кыпчакский народ, его язык и культура не появились за один день. Национальный государственный язык кыпчаков, получивший в настоящее время широкую известность через этноним «кыпчак», вытеснивший до этого династию Айубитов на земле Мысыр и Шам, выступили на арене истории, заполняя его место полиэтнонимом кыпчакское государство. Откуда появился кыпчакский язык, как он возник - ответы на эти вопросы до сих пор не найдены.

Компаративистика - направление в науке, имеющее название сопоставительное языкознание, относится к этой отрасли, хотя и берет свое начало с давних времен, однако выделилась в определенную отрасль науки как результат исследований последних веков. В конце XVIII и начале XIX века появилась необходимость сопоставительного исторического метода исследования в языкознании.

Все больше интересует ученых возможность реставрации структуры целого языка через реставрацию отдельных слов и имен отдельных личностей в языке. Одной из актуальных проблем сопоставительного исторического языкознания

является восстановление доисторических наследий. [1,8]. Некоторые памятники письменности средневековья могут иметь прямое отношение к истории казахского литературного языка, а другие, частично, имеют косвенное отношение. Как бы ни было, исследования памятников письменности средневековья с лингвистической точки зрения, а именно, для истории формирования литературного языка, истории языка, исторической фонетики, исторической грамматики, исторического синтаксиса, формирования и развития исторической лексикологии для тюркологии имеет огромное значение.

При сопоставлении языковых материалов памятников письменности древних кыпчаков между древнекыпчакским и казахским языками обнаружены соответствия на фонологическом, фонетическом, лексико-морфологическом уровнях: а) приемственность раннего и позднего средневековья; б) языковое родство; в) общественно-историческая приемственность, происходящие в результате функционирования древнекыпчакского языка. Исследование истории формирования современного казахского языка относится к типам мероприятий, которые имеют место в обществе постоянно и в будущем рассматриваются с точки зрения комплексных требований.

В настоящее время сформировалась тенденция исследования истории казахского языка на основе материалов древнетюркских памятников письменности и средневековья. Основной причиной этому является продолжение исторических традиции. Казахский народ, как и история других соседних родственных тюркских народов и этносов, берет свое начало от древнетюркской и среднетюркской эпох, в них находит свое историческое развитие. Наверное, поэтому, с первых же дней формирования казахского языкознания данная проблема стала актуальной. Ряд памятников письменности, касающихся истории казахского языка, культуры нашего народа подверглись научному анализу, обсуждались, были изданы на казахском языке. А. Мейе о родственных языках говорил: «Два языка называются родственными, когда они оба являются результатами двух различных эволюций одного и того же языка, бывшего в употреблении раньше» [2,22].

«Несмотря на широкий диапазон распространения, тюркский язык, - пишет Бартольд, - («тюрк» значит тюркский – Б.С.) не смог стать нигде государственным языком или языком культуры». До начала XIV века и кыпчакский язык переживал такой период. Но, как показывает выше автор, кыпчакский язык в западной части владения Жанибека, второго сына Чингисхана, параллельно с этим в Средней Азии, центром которого был Хорезм, поднялся до уровня государственного языка. Итак, был кыпчакский язык или нет, не принципиально, потому что на этом языке говорили, читали, писали, его изучали.

Расхождению языков и диалектов постоянно сопутствует их схождение, взаимодействие, поэтому каждый современный язык или диалект наследует праязыковое состояние не как нечто целостное и единообразное, а в виде сложного конгломерата форм и признаков, прошедших сквозь призму многократных и разновременных смещений [3,22].

В памятниках письменности, впитавших в себя элементы старого кыпчакского языка на разном уровне, в литературе по тюркологии считается, что

работа выполнена на «чисто кыпчакском языке», и кыпчакский рассматривается на уровне диалектов тюркского языка. Специалисты определяют с практической позиции связи с родственными языками, но не затрагивают вопрос об особенностях круга употребления, уровня развития и цели написания памятников письменности на этом языке. В связи с нашествием монголов, в связи со структурой круг применения кыпчакского языка расширился, распространился в Египте и в Индии в воспоминаниях индийского султана, в литературных произведениях в Хорезме, написанных на кыпчакском языке [4].

Поэтому тюркские письменности в разных уголках мира можно исследовать методом сопоставления и сравнения, через которое можно получить огромную возможность исследования истории языка. Источники, которые мы имеем, можно разделить на 2 группы:

1) Памятники письменности, которые относятся к первой группе, посвящены исследованию поздней эпохи живого разговорного языка кыпчаков до XV века.

2) Памятники второй группы, наоборот, написаны не в целях исследования кыпчакского языка, они составлены в процессе написания художественных и переводных произведений. Значит, их язык отличается от языка первой группы тем, что он является отражением литературного языка той эпохи.

Ясно одно, что представители и первой и второй группы являются памятниками письменности старокупчакского языка. На первый взгляд они кажутся одинаковыми, на самом деле, в процессе исследования можно доказать, что это разные языки. «Они (зн. Разговорная и литературная речь кыпчаков) хотя считались смешанными, относятся к известному направлению в тюркологии. Слог и выражение надписей заставляют полагать, что состояние культуры народа было не так низко, как можно было бы ожидать по обстановке кочевой жизни» [5,10].

Создание данного направления первым предложил польский ученый, известный всему миру тюрколог А. Зайончковский. Язык памятников первой группы является объектом исследования и обучения, язык второй группы является средством формулировки мысли, т.е. , выражаясь доступным языком, считается языком художественной литературы.

Опираясь на исторические сведения можно сказать, что кыпчаки не только кочевали, у них был свой город, они занимались торговлей, плавали по морям, освоили военную методику, одним словом, универсалы, народ, который оставил после себя неизгладимый свет. Кыпчаки – мамлюки. В дальнейшем мы затронем разговор о кыпчаках, которые стали известны в научной литературе под названием «мамлюки». Сегодня нам трудно конкретно говорить о мамлюках или же мамлюкских кыпчаках, так как недостаточно исследованного материала, где отражалась бы их жизнь. Поэтому, мы думаем, что писатель Упарого прав: «Последние годы эпохи мамлюков и нашу современную жизнь разделяют всего более ста лет. Несмотря на это, исторические особенности жизни мамлюков оставались в тени неизвестного мира и только потом (в последние 15 лет) стали открываться новые страницы проблем, касающиеся мамлюков».

Основные сведения о жизни мамлюков можно получить из источников,

написанных на арабском языке «История мамлюкских султанов в Египте», «Политическая география мамлюков», «Сирия в эпохе мамлюков по сведениям арабских авторов и другие, автором которого является Ахмет Махризи Ибн Абдаллах аль-Омари. Эти труды в свое время были изданы в странах Западной Европы и переведены на их языки. Но большинство из этих трудов, во-первых, не дошли до нас, во-вторых, издания относятся к редким библиографическим ценностям; их научные исследования и общественно-исторические издания имеются в малом количестве.

Например, доклад А. Зайончковского на тему «Материалы по истории государства мамлюков и кыпчакской степи в рукописных фондах в Топ-Капы Стамбуле» в институте Народов Азии в 1962г. 15-21 ноября, посвященный проблеме «Восточные материалы по истории Народов Восточной Европы», до сих пор не вышел в печать и не опубликован.

Нужно подчеркнуть, что большинство рукописей, отражающих историю народов Азии, находится в архивах, музеях и библиотеках Ближнего Востока, Малой Азии, Индии и Китая, а также в личных архивах отдельных людей. Большинство рукописей об истории народов Азии по сей день остаются недоступным сокровищем.

По этой проблеме имеется ряд трудов, но мы хотим рассказать о власти и государстве мамлюкских кыпчаков в Египте.

По словам французского ученого Ж. Пирен Эмир Сирии, поэта, писателя, автора нескольких мемуаров, нежный человек и в то же время храбрый боец (1095 – 1189) Усама ибн Мункиз в своей личной библиотеке имел более 4 тысяч книг, но эта библиотека была полностью уничтожена во время крестового похода. Ж. Пирен описывает этот поход следующим образом: «Каждый, кто видел проделки франков, старается прославить только Аллаха, местный же народ видел в лице франков животных, готовых совершить подвиг, потому что животные, когда собираются нападать на кого-то, становятся храбрыми».

По мнению Ж. Пирен, благодаря возвращению участников крестового похода в Европе, которая потеряла связь с внешним миром, в том числе и мусульманской Испанией, появились первые плоды науки об Аравии.

Надо отметить, что памятники письменности средневековья полностью исследованы со стороны ученых-тюркологов, были изданы монографии, учебно-методические пособия. Мы пришли к выводу, что памятники средневековья исследованы по отдельности. Настало время все это исследовать комплексно. Старокыпчакский язык является основоположником и архетипом казахского языка. Из вышеизложенного следует, что в дальнейшем надо обратить особое внимание на решение следующих проблем:

- комплексное исследование языка памятников, касающихся западной группы старокыпчакского языка средневековья в сопоставлении с казахским языком;
- уточнение наличия кыпчакизмов в общем словарном фонде, их конкретизация и систематизация;
- рассмотрение с историко-психологической точки зрения состава и структуры лексических единиц, имеющих в корпусе памятников относящихся

к старокыпчакскому языку; определить их общие и отличительные черты с казахским языком;

- определить регионы распространения особых диалектов, присущих кыпчакскому языку средневековья, ареальных особенностей и путей развития;

- сопоставляя эти языки определить систему предпосылок, оказывающих влияние для исследования в дальнейшем;

- определение взаимосвязи между кыпчакским языком средневековья и современным казахским языком, общих традиционных фонетических явлений и систему фонологических закономерностей.

Естественно, эта проблема найдет свое решение не скоро. Но, в будущем она потребует широкого диапазона исследования в уточнении границ относительно одной из групп тюркских языков, известных как кыпчакский язык в средневековье, потребует много усилий для достижения цели.

Географический фактор, несомненно, тесно связан с существованием языка, в действительности же он не затрагивает внутренний организм самого языка [6,24].

Использованная литература:

1. Калыбаева К.С. Салыстырмалы түркі фразеологиясы. Алматы, 2010.
2. Мейе А. Сравнительный метод в историческом языкознании. Москва, Едиториал УРСС, 2004 г.
3. Щербак А.М. Сравнительная фонетика тюркских языков. -Л., 1970.
4. Наджип Э. Исследование по истории тюркских языков XIV века. Москва, 1979г.
5. Бартольд В.В. Тюрки. -Алматы: Жалын, 1998. -192 с.
6. Ф.де Соссюр. Курс общей лингвистики//Введение в языковедение. Хрестоматия. – М., 2000.

Вівчарик П. І.

Аспірант кафедри нової і новітньої історії та методики викладання історії
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ПУБЛІЦИСТИЧНА СПАДЩИНА СТЕПАНА КАЧАЛИ

Ключові слова / Key words: Степан Качала / Stepan Kachala, Галичина / Galicia, громадсько-політичний діяч / social and political activist.

У другій половині XIX ст. із становленням національного руху на теренах Східної Галичини з'являється плеяда діячів, які метою своєї діяльності бачили досягнення рівноправності українського населення поряд з іншими народами Австро-Угорської імперії. Серед них Григорій Яхимович, Анатоль Вахнянин, Юліан Лаврівський, Омелян Партицький, Корнило Сушкевич, Олександр Огоновський, Юліан Романчук та безперечно Степан Качала. Священик із невеликого села Шельпаки Збаразького повіту, багатолітній посол (депутат) до Галицького крайового сейму став одним з провідників національної думки у Галичині. Слід зауважити, що не всі сподівання галицького пароха здійснилися, не завжди він знаходив підтримку в колі галицького політикуму, однак протягом свого життя він залишався захисником української мови, школи, прихильником досягнення політичної правосвідомості галицьким селянством, за що здобув велику повагу серед як громадських діячів, так і серед селян, які називали його батьком.

Починаючи з 60-х років XIX ст. національне відродження у Галичині було ослаблене розколом і протиборством між двома таборами: народовцями і москвофілами. На той час роль провідників політичної думки у суспільстві беруть на себе галицькі газети, серед них «Слово», «Неділя», «Мета», «Діло», «Правда», «Основа», «Батьківщина», «Зоря Галицька» та ін. Закономірно, що із поділом національного руху на дві течії, кожна з них мала свої друковані органи. Як наслідок, представники москвофілів друкувалися на сторінках газети «Слово», натомість народовці публікувались у часописах «Діло», «Правда», «Основа».

Одним із найбільш активних дописувачів у вищевказаній газеті був С.Качала, котрий у своїх статтях часто торкався привертав увагу до найактуальніших питань для українського населення Галичини, і які стосувались виборчих кампаній до Галицького крайового сейму та Віденської Державної ради, становища української мови, просвіти, взаємовідносин із поляками.

Таким чином, метою нашого дослідження є висвітлення постаті С.Качали як публіциста, охопивши при цьому доступну джерельну базу, поряд з цим варто підкреслити основні аспекти, на яких зосереджує увагу автор у своїх статтях та публікаціях.

Із появою у Галичині періодичних видань С.Качала перебуваючи у когорті діячів, котрі виступали за вирішення питань насамперед суспільно-політичного характеру, стає одним з найбільш активних дописувачів у галицькі часописи. Свою публіцистичну діяльність галицький парох розпочинає у газеті «Зоря Галицька», (яка виходила з травня 1848 року по 9 квітня 1857 року у Львові) на сторінках якої друкує статті суто господарського характеру під назвою «Денецо з природної історії нашої медової пчолы» [11, с. 314315]. У низці публікацій з надією на те, що вони стануть в пригоді галицькому селянину, галицький парох характеризує різновиди, способи розведення бджіл в домашніх умовах та інші питання стосовно бджолярства.

У подальшому його статті уже присвячені більш суттєвим питанням. Зокрема, у часописі «Слово», який починає видаватися з 1861 року першою публікацією С. Качала є стаття «Яка єсть ціль Галицько-руської матиці», у якій автор, будучи одним з членів-засновників товариства виступає на захист української мови і дорікає членам товариства за намагання видавати наукові та інші праці на «язичії» (за словами С.Качала «мішанині язика живого і книжного» [30, с. 265-270]. Слід зауважити, що на той час «Галицько-руська матиця» дедалі більше підпадала під контроль москвофілів і С.Качала розчарувавшись у можливості повноцінного функціонування «Матиці» як єдиного науково-просвітнього органу в краю наприкінці 60-х років XIX ст. все частіше виступає із закликами до створення нового товариства просвітницького спрямування [3, с. 94-97]. Саме цій проблемі були присвячені його статті у «Слові» «Из Шельпакъ. Поглядъ на справи русско-народнии, в началі года 1868» та «Изъ Шельпакъ. Еще о русско-народномъ обществѣ» [14, с. 20-30].

Однією з найбільш вагомих публікацій С.Качала стала низка статей у часописі «Неділя» під назвою «Що нас губить, а що помочи може» [29, с. 101-102], які написані у формі бесіди між священником і селянами. У цих статтях парох із Шельпак звертає увагу на необхідність створення просвітницької організації, громадських позичкових кас та шпихлірів, засуджує неосвіченість селянства і поширення пияцтва у селах. Публікації С.Качала у «Неділі» здобули таку популярність серед галицьких селян, що товариством «Просвіта» у 1869 році було видано окрему брошуру «Що нас губить, а що помочи може. Письмо до русских громадъ», яка пізніше перевидавалась ще трьома накладками.

У часописі «Мета», який видавався протягом 1863-1865 рр. найбільш вагомою стала публікація С.Качала під назвою «Галицько-руська матиця и її ціль». Як преамбулу до цієї статті можна використати примітку редактора «Мети» К.Климовича: «Автор довго ждав поки редакція «Слова» рішилась надрукувати его допись; но тее не наступило швидче, ажъ тоді, якъ — появилася «Мета», и то ще й повикидано деякі уступи. Отже п. Качада приславъ намъ свій артикулъ въ оригинальнімъ виді, додавши до него ще де які уступи, которыхъ не було и въ рукописі висланій до редакції «Слова». Ми поміщаємо его дословно, перемінивши тільки правопись, котору ВП. авторъ перемінити позволивъ, бо ему въ его артикулі

ходить о річъ, а не о форму. Се позволеніє є приміромъ такої толеранції, якою и толерантний (?) п. Дідицький певне повеличатись не зможе.

Голосъ п. Качали въ справі Галицько - Руської Матиці є великої ваги, и буде мати важні наслідки, бо вінъ послужить гасломъ до полемики, котора въ тій справі завязатись мусить, и чей же скutoчнійше заткінчится, якъ звісна полемика літературна зъ 1853-го и 1854-го року. Скutoкомъ тої полемики мусить бути найперше зпурификованне нашого закладу народного, якимъ єсть Галицько-Руська Матиця, а потімъ прийатте одного изъ тої альтернативи, якою ми сю статтю надписали, и зъ якою въ рішучій хвилі до нашихъ москвофілівъ обізваємось: «поправтєсь, або щезайте» [10, с. 111-120].

Тобто статтю С.Качали було використано в контексті критики діяльності москвофілів і Галицько-Руської матиці, оскільки в середовищі галицької інтелігенції з'являлося дедалі більше тих, хто розчаровувався у діяльності товариства.

Політичну ситуацію у Галичині С.Качала аналізував на сторінках часопису «Основа». Першою була стаття від 1 листопада 1870 року у рубриці «Дописи» під заголовком «Шельпаки, дня 12. р. жовтня». Вона базувалася на пропагуванні ідеї просвіти серед народу, а серед політичних міркувань, автор велику увагу приділяв проблемі поділу Галичини на дві частини, а також сеймовим виборам у краї [26, с. 29-32]. Серед інших публікацій С.Качали в газеті «Основа» слід виокремити статтю: «Шельпаки, дня 19. жовтня 1870», [27, с. 33-34], у якій автор дає відповідь на опубліковані звинувачення щодо газети «Основа» (фактично народовців) у зв'язках з Росією та сепаратизмі. Натомість галицький парох наводив аргументи на підтвердження прагнень народовців щодо створення автономії у Галичині, яка поряд з іншими слов'янськими народами імперії жила б за принципом «один за всіх і всі за одного» [27, с. 33-34].

Завершують цикл публікацій С.Качали в «Основі» статті «Дальше пояснення справи о адресі», «Відповідь на відповідь. Шельпаки, 9 грудня 1870» [9, с. 98-99], «Шельпаки, 31 грудня, 1870» [25, с. 110-118], «Шельпаки, 14 січня, 1871» [224, с. 130-132], «До програми рутенов» [13, с. 185-186], «Тверді і м'яконькі. Погляд на положення наше в часах остатніх» [21, с. 237-239] та ін. У цих статтях автор торкається проблем мови, політичної ситуації в Галичині, суперечностей із москвофілами.

Важливою подією для Галичини стало заснування у 1880 році часопису «Діло» на противагу прорусофільському «Слову», у якому знайшли висвітлення усі найважливіші суспільно – політичні події краю. Галицький парох, як зазначалося вище, будучи, одним з найбільш активних дописувачів, намагався привернути увагу до питань різноманітної проблематики. Зокрема, аналізу політичної ситуації у Європі присвячені публікації: «Чехи й Русини», [22, с. 1-3] «Правно – політичне становище русинів» [19, с. 1-3], «Австрія, Німеччина й Росія, погляд на політичне положення в 1881 році» [7, с. 1-3], «Чи примирення партій у нас можливе?» [23, с. 1-3] та ін.

Проблемі шкільної освіти присвячено статтю «Про народни школы и ихъ быть матерьяльный» [20, с. 1]. Парох із Шельпак наголошує: «Школа повинна учить раціональної праці и ошадности. Учить людъ раціонально працювати и щадити, а уратуєте его. Въ нашомъ школьництвѣ є на нещасте еще друге лихо, що гамує его поступъ: польонизоване Русиновъ. Школа у насъ не святынею науки, а ареною политики» [20, с. 1].

Крім того, С.Качала зазначає: «Школа, щобъ була позиточна, мусить вдоволити ось симъ двомъ вимогамъ: 1) языкъ выкладовой має бути языкъ матірним, въ котромъ діти мыслятъ. (Міжъ тымъ посылають до рускихъ школъ учителівъ такихъ, що навіть по руски не уміють 2) Школа повинна числитись зъ потребами житя тыхъ, котрыхъ виховує, подавати способы порады въ житю практичному». Тобто, мова на думку С.Качали – один з визначальних факторів для просвіти галицького населення [20, с. 1].

Поряд з цим на сторінках часопису «Діло» висвітлювалась і політична діяльність С.Качали, зокрема його промови у Галицькому крайовому сеймі. Прикладом є стаття під назвою «Бесіда посла о. Степана Качали, виголошена на 26-м засіданні Сойму, дня 9/21 жовтня с.р. при дебаті над петицеєю оо. Змартвихвстанців» [8, с. 2-8], що була видана окремою брошурою, та завдяки якій промова пароха із Шельпак здобула величезну прихильність українського населення Галичини.

У промові С.Качала виступив із гострою критикою діяльності польського чернечого ордену «Змартвихвстанці» («Воскресенці») та виступив із запереченням проти будівництва цим орденом інтернату для навчання галицької молоді, аргументуючи свою позицію тим, що результатом діяльності інтернату стане покатоличення руської молоді та духовенства [8, с. 2-8].

Одне з найбільш вагомих місць у біографії С.Качали займає його політична діяльність, яка у досить повній мірі відображена на сторінках газети «Правда». Окремої уваги заслуговують публікації, присвячені виборам до Віденської Державної ради (рейхсрату) та періоду перебування у ній С.Качали у 1873-1879 рр. На виборах до рейхсрату у 1873 році, послів вперше мали обирати не крайові сейми, а безпосередньо населення, саме на цей період припадає публікація С.Качалою брошур «Безпосередні вибори до Ради Державної і русини» [5, с. 4-10] та «Політика русинів» [6, с. 24] написані парохом із Шельпак під псевдонімом Николай Загірний, які були видані як додаток до газети «Правда». Зокрема у першій автор виступає проти германізації, німецького централізму, полонізації в імперії, стає на захист української мови, наголошуючи на необхідності її рівноправності з польською [3, с. 67-69].

Схожі думки і у брошурі «Політика русинів», у якій автор дає відповіді на дописи у газеті «Слово» стосовно першої брошури, а також наголошує: «Зъ повысшихъ словъ видно, що власне высша власть Німцевъ (угнетати инши народы) грозитъ упадкомъ Австріи, одъ которого только федерация ратовати може; а за тымъ

хто не облудно мыслить о Австрії, хто дбає больше о интересы народни якъ свои личны, той до засады федерації приступити, тую поперати а при выборахъ голось свой тымъ только кандидатамъ давати повиней, который власне той керунокъ представляютъ» [3, с. 67-69]. Інформацію про діяльність як посла до рейсрату знаходимо в часописі «Правда» у статтях «По виборах», «Перегляд політичний» [32, с. 229-232] та ін.

Ще одним періодичним виданням на теренах Галичини, у якому публікувався С. Качала була газета «Батьківщина». Серед статей галицького священика уваги заслуговує його публікація: «Мнение о. Качалы о відповіді виділа «Рады русской» [15, с. 26-28], у якій автор виступає на захист русинів, представників Тернополя, котрі бажали брати участь у засіданні товариства «Руська Рада», і яким було відмовлено. Парох із Шельпак у своїй статті засуджував такі дії і наголошував, що через подібні прецеденти в Галичині ніколи не буде можливим примирення між політичними партіями [15, с. 26-28]. Таким чином, С. Качала виступає за налагодження співпраці і порозуміння між таборами народовців і москвофілів, оскільки на думку галицького діяча лише спільними зусиллями можна досягти успіхів у вирішенні тих чи інших важливих питань для українського населення Галичини. На сторінках часопису також відзначалася діяльність С. Качали на політичному полі, зокрема, з великою пошаною у листопадовому номері «Батьківщини» згадувався виступ С. Качали у сеймі стосовно інтернату для ордену «Змартвихвстанців». Давався короткий опис бенкету, який був проведений на честь С. Качали, повідомлялося, що з подякою політику прийшло 12 телеграм зі всієї Галичини та Буковини. В одній з них говорилося: «Унією нас не злучили, панщиною не зломили, не допоможуть й інтернати стару Польщу збудувати. Бо під твоїм ми проводом всі рука об руку станем за права і честь народу. Слава ж тобі, наш Стефане» [16, с. 171-172].

Отже, окреслюючи публіцистичну спадщину С. Качали можна з впевненістю стверджувати, що життєвий шлях галицького пароха був сповнений боротьби за рівноправність українського населення у Галичині із польським, досягнення порозуміння з польськими політичними діячами, просвіту населення. Із розвитком у Галичині періодичних видань думки С. Качали втілювалися у численні статті та брошури, у яких парох із Шельпак аналізував шляхи досягнення соціально-економічного розвитку у Галичині. Публікації С. Качали користувалися великою популярністю серед населення Галичини як селян, так і громадсько-політичних діячів, завдяки чому С. Качалу часто називали «батьком».

Список використаних джерел

1. Бесіда о. Качали оголошена на засіданню палати послів дня 14 марта 1874 при § 60 посліднім І. проекту конфессийного // Правда. – Ч. 4. – 19 (31) марта 1874. – С. 175-181.
2. Вівчарик П. Степан Качала — депутат Галицького крайового сейму (1861-1888/ П. Вівчарик // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Вип. 39. – Запоріжжя, 2014 – С. 67-70.

3. Вівчарик П. Степан Качала і Галицько-руська матиця / П. Вівчарик // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації. Матеріали IX Всеукраїнської наукової конференції (18-22 листопада 2013 р.). – Тернопіль, 2013. – С. 94-97.
4. Вівчарик П. Участь Степана Качали у роботі Віденського парламенту (1873-1879 рр.) / П. Вівчарик // Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку. Матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції (25-26 липня 2014 р.). – Запоріжжя, 2014. – 130 с.
5. Загірний Н. Безпосередні вибори до Ради державной и Русини / Н. Загірний. – Львов, 1873. – С.4-10.
6. Загорный Н. Политика Русинов / Н. Загорный. – Львов, 1873. – С. 24.
7. Качала С. Австрія Німеччина і Росія (погляд на положення політичне). / С. Качала // Діло. – № 17.– 01 (13) марця 1880.– С. 1-3.
8. Качала С. Бесіда посла о. Степана Качали, виголошена на 26-м засіданні Сойму, дня 9/21 жовтня с.р. при дебаті над петицією оо. Змартвихвстанців / С. Качала // Діло (Додаток). – 1881.– Ч. 81. – 8 с.
9. Качала С. Відповідь на відповідь. Шельпаки, 9 грудня 1870 / С. Качала // Основа. – 18 (30) грудня 1870. – С. 98-99.
10. Качала С. Галицько-Руська Матиця і її ціль // Мета. – 1865. – Ч. 4. – 31 марця (12 цвітня). – С. 111-120;
11. Качала С. Денешо з природной исторії нашої медовой пчолы / С. Качала // Зоря Галицька. – Ч. 38. – 5 (17) мая 1851. – С. 314-315.
12. Качала С. Дневники російські і їх политики до поляков. / С. Качала // Діло. – № 25.– 18 (30) грудня 1880.– С. 2-3.
13. Качала С. До програми рутенок. Шельпаки, 2 марця, 1871 / С. Качала // Основа. – 09 марта (21) 1871. – С. 185-186.
14. Качала С. Из Шельпак. Погляд на справи русско-народни в началі года 1868 / С. Качала // Слово. – № 2. – 6 (18) січня 1868. – С. 20-30.
15. Качала С. Мненіє о. Качалы о відповіді виділа «Рады русской / С. Качала // Батьківщина. – Ч. 5.– 01 грудня 1879.– С. 26-28.
16. Качала С. Мненіє о. Качалы о відповіді виділа «Рады русской / С. Качала // Батьківщина. – Ч. 23.– 01 листопада 1881.– С. 171-172.
17. Качала С. О що ходить, чи о скріпленні унії, чи о знищенні Руси?. / С. Качала // Діло. – № 99.– 23 грудня 1881 (04 січня 1882). – С. 1-2.
18. Качала С. По вічу. / С. Качала // Діло. – № 16.– 25 лютого (9) марця 1881.– С. 3-4.
19. Качала С. Правнополітичне становище Русинів / С. Качала // Діло. – № 5.– 16

- (28) січня 1880.– С. 1–3.
20. Качала С. Про народни школы и ихъ быть матерiальный / С. Качала // Дiло. – № 63.– 02 (14) падолиста 1884.– С. 1.
21. Качала С. Тверді і м'яконькі. Погляд на положення наше в часах остатніх / С. Качала // Основа. – 23 цвітня (5 мая) 1871. – С. 237-239.
22. Качала С. Чехи и Русини. / С. Качала // Дiло. – № 48.– 20 червця (2 липця) 1881.– С. 1–3.
23. Качала С. Чи примирення партій у нас можливе / С. Качала // Дiло. – № 87.– 07 (19) падолиста 1881.– С. 1–3.
24. Качала С. Шельпаки, 14 січня, 1871 / С. Качала // Основа. – 19 січня (31) 1871. – С. 130-132.
25. Качала С. Шельпаки, 31 грудня, 1870 / С. Качала // Основа. – 03 (20) січня 1870. – С. 110-118.
26. Качала С. Шельпаки, дня 12. р. жовтня / С. Качала // Основа. – Ч. 25. – 18 грудня 1870. – С. 29-32.
27. Качала С. Шельпаки, дня 19. р. жовтня 1870 / С. Качала // Основа. – Ч. 9. – 23 жовтня (4 падолиста) 1870. – С. 33-34.
28. Качала С. Шельпаки, дня 21. жовтня 1870 / С. Качала // Основа. – Ч. 10. – 30 жовтня (11 падолиста) 1870. – С. 36-38.
29. Качала С. Що нас губить, а що помочи може / С. Качала // Недiля. – Ч. 13. – 28 березня 1865. – С. 101-102.
30. Качала С. Яка єсть цiль Галицко-русской матиці/ С. Качала // Слово. – Ч. 21. – 13 (25) марта 1865. – С. 265-270.
31. Перегляд політичний // Правда. – Ч. 17.– 16 (18) жовтня 1873. – С. 601-603.
32. Перегляд політичний // Правда. – Ч. 6.– 30 (18) марця 1877. – С. 229-232.
33. По виборах // Правда. – Ч. 17.– 16 (18) жовтня 1873. – С. 595-600.
34. По виборах // Правда. – Ч. 20.– 31 (19) жовтня 1876. – С. 799-800.

Хрящевська Л. М.

кандидат історичних наук, доцент
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

ТЕРИТОРІАЛЬНЕ РОЗМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В 1989-2001 РОКАХ

Відмінності в динаміці чисельності всього населення за окремими областями та регіонами протягом 1989-2001 рр. безпосередньо вплинули на зміни його територіального розміщення. Зменшення рівня окремих областей та регіонів серед усього населення відбувалося там, де темпи скорочення чисельності населення були вищими, ніж у цілому в Україні.

Рівень частки населення, яке розміщувалося в Південному регіоні, серед усього населення України за 1989-2001 рр. змінився досить мало. Зокрема, у 1989 році він складав 26,36%, а в 2001 році – 26,50%, тобто збільшився лише на 0,14% [1, с. 72]. Це зростання відбулося за рахунок Миколаївської та Херсонської областей, а також АР Крим.

Рівень частки населення, яке зосереджувалося в Східному регіоні, скоротився за цей час із 22,05% до 21,27%, тобто на 0,78%. За 1989-2001 рр. зменшився рівень частки всіх східних областей серед населення України.

За рахунок Східного регіону зменшилася частка Півдня та Сходу в загальній чисельності населення України – з 48,41% у 1989 році до 47,77% у 2001 році, тобто на 0,64% [2]. Незважаючи на незначні зміни в територіальному розміщенні всього населення України протягом 1989-2001 рр., продовжували існувати істотні відмінності в чисельності населення областей. Так, рівень частки кожної зі східних та південних областей, окрім Миколаївської та Херсонської, серед усього населення України залишався значно вищим, ніж західних та центральних, окрім Львівської області та Києва. Так, у 2001 році частка лише 3-х східних областей (Донецької, Луганської та Харківської) була навіть більшою, ніж 7-ми західних (Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської та Чернівецької), відповідно, 21,27% та 19,80% [3].

У 2001 році частка найбільшої в Україні за чисельністю населення Донецької області досягала 10,00%, а найменшої за чисельністю Чернівецької – лише 1,91%. Значним був і рівень часток інших областей: Дніпропетровської – 7,38%, Харківської – 6,00%, Луганської – 5,27%, Одеської – 5,09%, а також Львівської – 5,40% та Києва – 5,32%. Частка більшості центральних та західних областей, як і південних Миколаївської та Херсонської, становила 2 – 3% серед населення України.

У зв'язку з тим, що чисельність населення Західного регіону скорочувалася значно повільніше, ніж у цілому в Україні, то частка цього регіону серед усього населення зросла з 18,88% у 1989 році до 19,80% у 2001 році, тобто на 0,92% [3]. Збільшився також і рівень частки кожної із західних областей у складі населення

України.

Унаслідок більш високих темпів скорочення чисельності населення в Центральному регіоні, ніж у цілому в Україні, рівень частки регіону в територіальній структурі населення за 1989-2001 рр., навпаки, дещо зменшився – з 32,71% до 32,43%, тобто на 0,28% [3]. Скоротився також і рівень частки 7-ми центральних областей: Вінницької, Житомирської, Кіровоградської, Полтавської, Сумської, Черкаської та Чернігівської. Зросла лише частка Києва й фактично не змінилася частка Київської та Хмельницької областей.

За рахунок західних областей, а також Києва, частка населення, яке проживало в Західній та Центральній Україні, збільшилася за 1989-2001 рр. з 51,59% до 52,23%, тобто на 0,64% [3]. Отже, переважна більшість усього населення України зосереджувалася в Західному та Центральному регіонах.

Таким чином, з одного боку, протягом 1989-2001 рр. відбувся незначний територіальний перерозподіл населення. Збільшилася частка населення, яке зосереджувалося в Західному та Південному регіонах, за рахунок зменшення в Центральному та Східному. Але зберігалися істотні відмінності в чисельності, а відповідно й у територіальній структурі населення між областями: східними та південними, з одного боку, і західними та центральними, з іншого.

Визначальною ознакою демографічних процесів в Україні впродовж 12 років стало скорочення загальної чисельності населення переважно завдяки депопуляції й частково міграцій. Внаслідок відмінностей у динаміці чисельності населення за окремими регіонами та областями за 1989-2001 рр. відбувся його частковий територіальний перерозподіл на користь Західного та Південного регіонів, за рахунок Центрального та Східного, де вплив депопуляційних процесів відчувався найбільше.

Список джерел та літератури

1. Крисаченко В. С. Динаміка населення: популяційні, етнічні та глобальні виміри / В.С. Крисаченко. – К.: НІСД, 2005. – 368 с.
2. Тут і далі по тексту дані за 1989-2001 рр., що стосуються населення в цілому, розраховані за: Національний склад населення України (за даними Всесоюзного перепису населення 1989 р.). – К., ООП ГВЦ Міністерство статистики України, 1991. – Частина І. – С. 4-32; 44-55; 90-107; 136-211; Кількість та територіальне розміщення населення України. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року / За ред. О.Г. Осауленка. Відповідальні за випуск Н. С. Власенко, Л. М. Стельмах. – К.: Державний комітет статистики України, 2003. – 218 с.; Про кількість та склад населення України за підсумками Всесоюзного перепису населення 2001 року: Повідомлення Державного Комітету Статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>; Бюлетень Державного Комітету Статистики України. – 1999. - № 1. – Січень. – С. 7-8; Деякі зі згаданих показників публікувалися автором: Скляр В. Зміни чисельності та етнічного

складу населення Донбасу: Донецької та Луганської областей (за матеріалами переписів 1989, 2001 рр.) // Етнічна історія народів Європи. – 2005. – Вип. 18. – С. 94–100.

3. Розраховано за тими ж джерелами, що вказані в примітці 2; Деякі зі згаданих показників публікувалися автором: Склад В. Зміни чисельності україномовних українців у західних та центральних областях України (за матеріалами переписів населення 1989, 2001 рр.) // Етнічна історія народів Європи. – 2006. – Вип. 21. – С. 53-58.

Муляр В. І.

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних і соціальних наук
Житомирського державного технологічного університету

ПРО ДЕЯКІ ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ М. ДРАГОМАНОВА

Скасування кріпацтва в Російській імперії (1861р.) дещо пожвавило ліберально-демократичний рух по всій країні, в тому числі в Україні. Одним з найяскравіших його представників був *Михайло Драгоманов* (1841-1895 рр.) – відомий український громадсько-політичний діяч, літературознавець, історик, публіцист, філософ. Він народився в м. Гадячі на Полтавщині в родині збіднілого дворянина козацького походження. Спочатку навчався у Гадяцькому повітовому училищі, а потім у Полтавській гімназії. За незалежні погляди був відрахований з останнього класу гімназії, однак завдяки втручання попечителя Київського навчального округу М. Пирогова юнакові було дозволено закінчити її екстерном. 1859 року М. Драгоманов вступив на історико-філологічний факультет Університету св. Володимира у Києві, а після його закінчення працював у цьому ж університеті. 1870 року молодий науковець захистив дисертацію і став магістром загальної історії.

М. Драгоманов велику частину свого життя провів за кордоном. 1875 року він став жертвою репресій з боку царського уряду і за рішенням Олександра II був звільнений з університету під негласний нагляд поліції. З метою уникнення арешту керівництво Старої Громади, членом якої був М. Драгоманов, відрядило його за кордон для організації видання журналу “Громада”. Там разом з однодумцями С.Подолінським, М. Павликом та іншими він видав 5 збірників журналу, а з 1880 року за його участю став виходити журнал “Громада” – фактично перший сучасний український політичний журнал. 1889 року М. Драгоманов прийняв запрошення новоствореного Софійського університету і став його професором, де працював до кінця життя.

Михайло Драгоманов написав багато творів, серед яких можна назвати такі, як “Чудацькі думки про українську національну справу”, “Рай і поступ”, “Передне слово до Громади”, “Шевченко, українофіли і соціалізм”, “Лібералізм і земство в Росії” та інші.

Філософсько-світоглядні засади політичної концепції М. Драгоманова сягають в юнацькі роки і є певною мірою наслідком виховання в сім’ї, навчання і особливостей його характеру. Михайло з малих років розмовляв українською мовою. Його батько вів широку правозахисну діяльність, завдяки чому викликав незадоволення сусідів – поміщиків і глибоку повагу простолюдинів. Це гуманістичне почуття справедливості передалося від нього до сина. Михайло був освіченим, володів 5 мовами, не рахуючи слов’янських. Він відзначався стриманістю, тактовністю, хоча і мав норовитий, за його власним висловом, характер. Завжди був відкритим до людей, надзвичайно працьовитим і скуппульозним. Показово,

що навіть в таємному документі Міністерства внутрішніх справ Росії Драгоманова характеризують як “українофіла, поміркованого революціонера, людину широкого розуму та освічену, але цілком цивілізовану й до тонкощів совісливу” [2, с. 477].

Очевидно, що саме це визначило головну ідею його світоглядної доктрини – ідею людини як осереддя суспільства, як найвищої цінності. Життя людини, простір її прав і свобод, можливості її втілення – головний критерій оцінки суспільно-політичного ладу. Такий підхід М.Драгоманова можна побачити вже в його дисертації “Питання про історичне значення Римської імперії і К.Тацит”. В ній молодий науковець оцінює роль стародавнього Риму на предмет його прогресивності в історії. На думку М.Драгоманова, ця роль прогресивна, бо вона зрівняла в правах усіх вільних громадян провінцій з громадянами міста Риму. І це головне. Бо саме рівень свободи людини та її просторові показники є найвищим мірилом демократичності суспільства і його політичної системи.

Показана вище головна політико-світоглядна ідея М.Драгоманова визначила всю його політичну доктрину. Найперше він пропонує ідею федерального влаштування країни. М.Драгоманов критично ставився до унітарного державного устрою, вважаючи його формою насильства над людиною і грубим обмеженням її свободи. На його думку, найкращою формою політичного влаштування суспільства може бути тільки така, яка максимально забезпечить самоврядні функції спільного життя людей. Таку форму М.Драгоманов називав громадою. Ідеальна держава, за думкою вченого, – це федерація, яка базується на громадянському самоврядуванні, місцевому самоуправлінні, гарантіях природних прав і свобод людини, максимальному обмеженні центральної влади.

Свою модель державного правління М.Драгоманов уявляв як соціалістичну, однак вона в корені відрізнялася від марксистської. Український вчений був категорично проти насильства як способу досягнення справедливості. Для української громади, на думку М.Драгоманова, цей шлях є неприйнятний, помилковий і навіть шкідливий. Справжній соціалізм не може бути заснований на адмініструванні, а лише на засадах моралі, відповідальності. Це – етичний соціалізм, якому властиве прагнення до соціальної справедливості.

М.Драгоманов не був прихильником політичної незалежності України. Він вважав, що досить провести реформи суспільно-політичного ладу в Росії у відповідності до його ідеї громад і тоді питання політичної самостійності відпаде. Тоді взагалі відпаде низка гострих проблем, навколо яких, як думав М. Драгоманов, точаться постійні, але безрезультатні дискусії, що не мають жодного сенсу. В цьому контексті показовою є його позиція щодо національного питання. У своїй праці «Чудацькі думки про українську національну справу» він писав, що «вони (опоненти М. Драгоманова – В. М.) мене лають, між іншим» обрусителем і об'єдинителем. Про моє обрусительство говорити не буду, а про об'єдинительство скажу, що слово це само по собі порожнє: важно, коло чого, коло кого й як хто хоче об'єдиняти. Я ж справді завше хотів побачити об'єдинення освічених, добрих і чесних людей в нашій країні й по сусідніх сторонах і народах коло праці для волі, освіти й добробуту всіх тамошніх людей і завше боровсь проти всякого роз'єдинення, котре вносять між тих людей неволя, нещасття й сліпе самолюбство, навіть і тоді, коли ці темні сили вкриваються одежами народолюбства» [1,

с.54]. Показавши своє розуміння процесів об'єднання людей, український мислитель сформулював і думку щодо національного питання. Він вважав, що шлях до цивілізованого суспільства не обов'язково має пролягати у площині формування нації і держави. На його думку «національність сама по собі одно, а державна єднота національності – друге... З прикладів про німецьку державу можна вивести, що національна єднота в державі не завше може вести до більшої вільності і що думка про національність може бути причиною і насилування людей і великої неправди... Правдолюбива людина мусить прийти до того, що сама по собі думка про національність ще не може довести людей до волі й правди для всіх і навіть не може дати ради для впорядкування навіть державних справ. Треба пошукати чогось іншого, такого, що б стало вище над усіма національностями та й мирило їх, коли вони підуть одна проти другої. Треба шукати всесвітньої правди, котра була б спільною всім національностям» [1, с.59-62].

Безсумнівно, можна по-різному оцінювати думки М.Драгоманова, однак важливо інше: його погляди очевидно перекликаються з сьогодішніми проблемами українського суспільства, особливо актуалізуючи питання самоврядного потенціалу нашого народу.

Література:

1. Драгоманов Михайло. Чудацькі думки про українську національну справу // Вибрані праці: [у 3 т., 4 кн.] / Редкол.: В. П. Андрущенко (голова) та ін. – Т 1, кн. 2: Історія, Публіцистика. Політологія / Упорядкув. та прим. В. Ф. Погребенника. – 2007. – 272 с.
2. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.

ОБРАЗ КАК ОСОБЫЙ «ЯЗЫК» СОБСТВЕННО МЫСЛИТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ

Ключевые слова/ Keywords: мышление/ thinking, невербальное мышление/ nonverbal thinking, образ/ image, мыслительный процесс/ thought process, универсально-предметный код/ universal and subject code, слепоглухонемые дети/ blind, deaf and mute children, рецепция /reception, паттерн/ pattern.

В настоящее время в различных областях науки накоплен большой экспериментальный и теоретический материал, убедительно свидетельствующий о наличии у человека особых форм мышления, отличающихся от вербального. Так, Н.И.Жинкин, в частности, отмечает: «Никому еще не удавалось показать на фактах, что мышление осуществляется только средствами натурального языка. Это лишь декларировалось, но опыт обнаруживал другое» [1, с.36]. Б.А.Серебренников считает, что словесное мышление – это только один из типов мышления, что мышление без слов так же возможно, как и на базе слов [2, с.17].

Мышление без слов – невербальное – предполагает оперирование чувственными образами, представлениями. Представления, являясь формой индивидуального чувственного отражения, могут также включаться в процесс абстрактного мышления, осуществляемый в словесной форме. На возможность такого двоякого функционирования указывает В.В.Иванов, объясняющий этот феномен локализацией представлений в правом полушарии, отдельно от звуковых оболочек слов, хранящихся в левом полушарии, что дает им возможность функционировать как отдельно, так и в комбинациях со звуковой оболочкой [3]. В представлении человека, как отмечает С.Л.Рубинштейн, чувственно-наглядная сторона, образность как бы служит «спорным пунктом» обобщенного мыслительного знания. Чувственное содержание образа становится носителем смыслового содержания [4, с.88].

Что такое образ?

Сегодня в научной литературе представлен целый ряд различных интерпретаций понятия «образ». Различные подходы к рассмотрению образа закономерны: образ является ключевым понятием целого ряда наук, имеющих антропологическую направленность.

Образ – ведущая форма отражения действительности человеком.

Организирующую силу образа представляет предметное содержание, т.е. его отнесенность к предметам объективной действительности. Строго говоря, под образом понимается не всякое чувственное впечатление, а лишь такое, в котором явления, их свойства и отношения выступают перед субъектом как предметы или объекты познания [5, с.11].

В структуру образа наряду с предметным содержанием входит и его чувственная основа [6, с.133]. Чувственная основа служит для субъекта тем материалом, в котором происходит построение предметного образа. Особая функция чувственной ткани заключается в том, что именно она придает реальность сознательной картине мира, открывающейся субъекту.

Чувственная ткань наиболее полно раскрывается в зрительном восприятии. Можно сказать, что зрительное восприятие является основным источником образа. Оно «фиксирует форму, цвет, свет, объем, положение в пространстве, пропорции и т.п. ... Ощущения вкуса, обоняния, слуха, осязания участвуют в создании образа, но образ не может быть сведен ни к одному из них в отдельности» [7, с.121].

Являясь отражением предметов объективной действительности, образ субъективен по форме: он не может быть отделен от субъекта, он формируется на базе опыта конкретного человека, что включает момент пристрастности – зависимости образа от того, «что человеку нужно» – от его потребностей, мотивов, установок, эмоций.

Формирование образа – это сложный развертывающийся во времени процесс, в ходе которого происходит селекция признаков предмета: одни признаки редуцируются, а другие подчеркиваются, усиливаются, становятся доминирующими.

Выделяются три уровня становления образа. Начальным является уровень ощущений, при котором формируется первичный образ (сенсорно-перцептивный) с помощью различных модальностей – зрительных, слуховых, тактильных, обонятельных, вкусовых, кинестетических и др. Следующий уровень представляет собой формирование представлений как вторичных образов (образов-представлений). Представление по своему содержанию предметно, может самостоятельно существовать без опоры на предметный мир, являясь феноменом психической деятельности человека, обладает способностью обобщения и абстракции, может становиться собирательным, отражая свойства групп предметов, превращаться в целостный образ мира, является базой для формирования образов-эталонов, концептуальных моделей и т.п. Третий уровень когнитивных процессов – речемыслительный. Это уровень понятийного мышления, рационального познания. Язык выполняет функцию «овеществления», фиксации результатов обобщения и абстрагирования, а также функцию включения их в коммуникации [5, с.13-16].

В реальном когнитивном процессе все перечисленные уровни психического отражения взаимосвязаны. Каждый из уровней никогда не выступает в чистом виде (сам по себе), а только может преобладать. Образ включает в себя так или иначе все три уровня отражения. Окончательное формирование образа происходит только тогда, когда его чувственная ткань органически сливается со значением, т.е. когда чувственное и рациональное отражение образуют единство.

Все сказанное позволяет сделать вывод о том, что образ – системное образование, характеризующееся многоуровневостью.

Современная психология и смежные с ней науки последовательно и аргументированно развивают идею образной основы собственно мыслительных процессов. Ср. исследования Н.И.Жинкина, выдвинувшего гипотезу, согласно

которой мышление реализуется не в коде национального языка, а в коде образов и схем, в универсально-предметном коде (УПК), общем для всех людей – вне зависимости от типа их языка, каким он обнаруживается в коммуникации. «Этот код представлен в коре головного мозга... нейронными образованиями и связями, которые позволяют соотнести эквиваленты языковых знаков с физиологическими субстратами представлений, образов и механизмами 1-й сигнальной системы» [8, с.169].

УПК Н.И.Жинкина может быть охарактеризован некоторыми общими чертами: 1) это код непроизносимый; 2) предметный, так как обозначаемое других языков в нем является вместе с тем и знаком; 3) этот код представляет собой универсальный язык, с которого возможны переводы на все другие языки; 4) он свободен от избыточности, свойственной всем натуральным языкам; 5) в этом коде связи предметны, т.е. содержательны, а не формальны [1, с.35-36].

УПК образуется в психике при органическом взаимодействии с развитием какого-либо национального языка, речи на нем. Но формирование и дальнейшее развитие его зависят не только от развития языка. Согласно А.И.Мещерякову, человеческая психика формируется и развивается в ходе практических действий, опыта ориентирования в действительности, в ходе наблюдения за ней, взаимодействия с миром вещей и миром людей [9, с.74].

И.Н.Горелов же полагает, что УПК образуется двумя разными путями: одна часть формируется до и вне языка – только в практике действий, другая – под влиянием языка и практической деятельности субъекта. Данная поправка связана с предположением ученого о наличии в психическом аппарате человека функционального базиса речи – «системы, лежащей в основе языковой способности и выполняющей задачу довербального осмысления объективной реальности и ориентировочной деятельности, подготавливающей через обобщение представлений понятийные образования к номинации и появляющейся в коммуникативных актах в виде паралингвистических компонентов, определяющих содержание и форму речевого высказывания» [10, с.105].

Как показали результаты работы по обучению слепоглухонемых детей, слепоглухонемые также имеют свой УПК, который в основных своих чертах не отличается от нашего.

При наличии у человека различных видов рецепции какой-либо один из них играет ведущую роль в формировании образов предметов действительности. У зрячего человека, как мы уже отмечали, ведущей считается зрительная рецепция. Даже при воспроизведении предмета, воспринятого осязью, у зрячего человека возникает зрительный образ.

Основным источником формирования образов у слепоглухонемых является деятельность тактильной рецепции. Благодаря деятельности руки формируется, пожалуй, почти весь образный мир слепоглухонемых.

Можно предполагать, что природа образа не безразлична к способу его формирования, она находится в прямой зависимости от характера ведущей рецепции [9, с.157].

Предметный мир огромен – огромен и мир образов. В зависимости от различных условий и целей практической деятельности одни образы могут

храниться как следы одной рецепции, другие – как следы другой. Для нас особенно существенны не отдельные случаи, а общая тенденция формирования образов предметного мира как особого «языка» собственно мыслительных процессов.

Концепция образной основы мыслительных процессов находит серьезное подтверждение в работах нейрофизиологов, посвященных вопросам декодирования вербальных сигналов [11]. Так, в ходе экспериментальных исследований группой ученых под руководством Н.П.Бехтерева было установлено три фазы процесса переработки вербального знака в коре головного мозга человека.

Первой фазой переработки вербального сигнала являлось возникновение нейрофизиологического конструкта (паттерна), отражающего некоторые акустические характеристики предъявленного раздражителя. Паттерны этого типа были обозначены как акустический код [11, с.13].

«Одновременно с исчезновением первичного кода импульсной активности наблюдалось появление нового вида паттерна, который соотносился уже не с акустическими характеристиками входного сигнала» [11, с.13], а с началом собственно семантической переработки вербального раздражителя. Образование нейрофизиологических конструктов указанного типа есть вторая фаза переработки содержащейся в вербальном сигнале семантической информации.

Третья фаза – это фаза собственно семантической обработки предъявленного раздражителя, она характеризуется возникновением «паттернов принципиально другого типа, параметры которых не обнаруживают связи с акустическими свойствами сигналов. Данный класс паттернов обозначен как автономный» [11, с.19]. Чрезвычайно важным здесь представляется замечание ученых о том, что нейронные популяции такого типа не возникают при обработке квазислов.

Опытный материал позволяет рассматривать третью фазу переработки словесной информации как «выражение той автономности, которая лежит в основе перехода от памяти и репродукции вербальных сигналов к процессам мышления» [11, с.27].

Таким образом, вывод о том, что реальное мышление не сводится к оперированию символами и вербальными структурами, а предполагает оперирование образами предметов и действий представляется весьма оправданным.

Литература

1. Жинкин Н.И. О кодовых переходах во внутренней речи // Вопросы языкознания. – № 6. – М., 1964. – С. 26-38.
2. Серебренников Б.А. К проблеме «Язык и мышление» (Всегда ли мышление вербально?) // Известия АН СССР. Сер. лит. и яз. – Т.36. – № 1. – М., 1977. – С. 9-17.
3. Иванов Вяч. Вс. Чет и нечет: Асимметрия мозга и знаковых систем. – М.: Советское радио, 1978. – 185 с.
4. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание: о месте психического во всеобщей взаимосвязи явлений материального мира. – М.: АН СССР, 1957. – 326 с.

5. Завалова Н.Д., Ломов Б.Ф., Пономаренко В.А. Образ в системе психической регуляции деятельности. – М.: Наука, 1986. – 174 с.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304с.
7. Арутюнова Н.Д. Образ (опыт концептуального анализа) //Референция и проблемы текстообразования. – М.: Наука, 1988. – С. 117-129.
8. Горелов И.Н. Проблема «глубинных» и «поверхностных» структур в связи с данными психолингвистики и нейрофизиологии//Известия АН СССР. Сер. лит. и языка. – Т. 36. – № 2. – М., 1977. – С. 165-176.
9. Мещеряков А.И. Слепоглухонемые дети. – М.: Педагогика, 1974. – 317 с.
10. Горелов И.Н. Проблема функционального базиса речи в онтогенезе. – Челябинск: ЧГПИ, 1974. – 116 с.
11. Бехтерева Н.П. и др. О нейрофизиологическом кодировании психических явлений человека//Память в механизмах нормальных и патологических реакций. – Л.: Медицина, 1976.

Борисова Е.В.

кандидат психологических наук,
доцент кафедры психологии развития, акмеологии
Астраханского государственного университета

ПАРАЛЛЕЛЬНО-РАЗДЕЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК СПОСОБ РЕАЛИЗАЦИИ ГЕНДЕРНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАНИИ

Современная образовательная ситуация характеризуется многообразием инновационных педагогических теорий, идей, разработок, которые имеют общую направленность на формирование личности, развитие успешности обучающихся.

В этой связи на первый план выходят принципы личностно-ориентированного образования, которые составляют основу построения индивидуальной образовательной траектории каждого субъекта учебной деятельности (А.В. Хуторской). При этом наибольшее значение приобретают индивидуальные характеристики познавательной сферы, уровень развития способностей, личностные качества. Бесспорно, учёт данных показателей в соответствии с возрастными нормами создаёт предпосылки для успешного овладения учебной деятельностью. Тем не менее, мы полагаем, что для организации более продуктивной работы, для создания успешности каждого обучающегося необходимо учитывать и гендерные характеристики, проявляющиеся в моделях поведения, социальных взглядах, установках.

Известно, что первые гендерные представления, обусловленные полом человека, начинают формироваться на ранних этапах онтогенеза. Общаясь с ребёнком, взрослые четко дифференцируют собственные позиции в зависимости от того, кто перед ними – мальчик или девочка. Поведенческие реакции ребенка также подвергаются разной оценке и интерпретации.

При этом выделяется три аспекта гендерной социализации: *когнитивный*, состоящий в отнесении ребенком себя к определённом полу, приобретении им представлений о содержании типичного ролевого поведения (Д.Н. Исаев, В.Е. Каган, И.С. Кон, Т.А. Репина и др.); *эмоциональный*, складывающийся из полоролевых предпочтений, интересов, ценностных ориентаций, проявления эмоций, обусловленных чертами маскулинности и фемининности (Д.В. Колесов, А.Е. Ольшанникова, Н.Б. Сельверова, Т.П. Хризман и др.); *поведенческий*, выражающийся в установлении и усвоении типичной для пола модели поведения (И.С. Кон, Д.В. Колесов, Н.В. Плисенко, Т.А. Репина и др.)

Особая роль в формировании гендерной идентичности ребенка отводится социальным институтам, прежде всего, семье и школе. Как указывает И.С. Кон, «в современном мире разворачивается глубокая гендерная революция» [2], что не может не находить отражения в образовательной практике. Подтверждением тому служит значительное число исследований, посвящённых гендерной проблематике,

в том числе вопросам формирования гендерных компетенций учащихся на разных этапах возрастного развития (С.Н. Гончар, Н.В. Килинская, Е.Н. Абраменкова, О.А. Крошкина, Л.С. Ручко, А.Г. Абакумова, Ю.В. Масалова, А.Н. Харчевникова и др.), актуализации разных аспектов гендерной идентичности педагога (Т.Н. Шаталова, В.И. Чумаков, Н.И. Роговская, Е.С. Касаткина, О.А. Круглова, И.В. Кузина, Т.В. Тюрина и др.).

В то же время в педагогической практике заметно ощущается гендерный дисбаланс, который проявляется в несоответствии содержания и стратегии учебной деятельности ориентациям женского пола на сохранение и выживание, а мужского пола – на приобретение и прогресс. Содержание школьного образования, построенное на «мужском» восприятии мира в ущерб «женскому», не является сбалансированным – разум (под которым понимается рационализм, логика, анализ) превалирует над интуицией, синтезом, духовностью даже в гуманитарных науках.

Социальная среда в школе такова, что от мальчиков ждут и требуют, чтобы они сидели на уроке тихо, выполняли указания и внимательно слушали учителя. Именно такое поведение оценивается в детской субкультуре как типично женское. Таким образом, мальчик, чтобы стать хорошим учеником, должен вести себя как «девчонка», что оказывает разрушающее влияние на социальные нормы поведения будущего мужчины (В.И. Гам, А.А. Филимонов, Н.В. Чекалева и др.).

Обозначенное противоречие и необходимость его решения в психолого-педагогических исследованиях и практике актуализируют поиск продуктивных способов и форм организации обучения, приводят к разработке современных подходов к организации образовательного пространства школы.

Вопросы организации образовательного процесса с учетом полоролевых особенностей ставились исследователями с начала 60-80-х годов XX века. Основное внимание уделялось соотношению природного и социального в становлении мужественности и женственности, необходимости специально организованного полового просвещения девочек и мальчиков. Однако легко заметить обусловленную историко-культурологическим контекстом времени обращённость авторов, в большей степени, к природному предназначению полов и разделению, в связи с этим, ряда общественных, в том числе и производственных, функций.

С конца XX века получили широкое распространение исторические, философские, филологические, экономические, психологические и психолого-педагогические гендерные исследования, в числе которых выделяются направления:

- исследования понятийного аппарата гендера в науке, психолого-педагогические аспекты усвоения половой роли и ролевого поведения личности, половой типизации (Е. Здравомыслова, Д. Кандиоти, М. Прокопенко, Н. Челышева, Е. Ярская-Смирнова и др.);

- методология взаимоотношений между полами (В. Вдовюк, Е. Здравомыслова, Н. Калабихина, Л. Пушкирев, С. Рыков и др.);

- половая дифференциация в сфере образования (Т. Виноградова, Н. Вишнякова, Г. Крайг, Р. Левонтин, В. Семенов и др.);
- гендерные проблемы коммуникации (В. Абраменкова, Э. Бадентер, Я. Коломинский, И. Рыданова, Б. Фридан и др.);
- гендерные аспекты адаптации к профессии; соотношение понятий «профессия» и «гендер» (Г. Беляева, А. Винокурова, Л. Головей, И. Горшкова, Г. Крайг, Л. Мирзянова и др.).

В образовании получил развитие гендерный подход, основной целью которого является деконструкция традиционных культурных ограничений развития потенциала личности в зависимости от пола, осмысление и создание условий для максимальной самореализации и раскрытия способностей мальчиков и девочек, юношей и девушек в процессе педагогического взаимодействия (Л.Н. Ожигова, Л.В. Штылева, М.В. Юсупова и др.).

По определению Л.В. Штылевой, гендерный подход – это «совокупность представлений, предполагающих, что различия в поведении и воспитании мужчин и женщин определяются не столько их физическими особенностями, сколько воспитанием, распространенными в каждой культуре представлениями о сущности мужского и женского, государственной гендерной политикой» [4].

Исследователь И.С. Клецина считает, что гендерный подход принципиально отличается от традиционного, так как представляет иную модель психологического пола – «мультифакторный конструкт», который включает не только маскулинные и фемининные черты, но и гендерные представления, стереотипы, интересы, установки полоролевого поведения [1].

В отличие от полоролевого подхода, основанного на сложившихся стереотипах по отношению к мальчикам и девочкам, гендерный подход учитывает именно возможности и способности личности, а не ее половую принадлежность. Гендерный подход ориентирует на нейтрализацию и смягчение различий между полами; поощряет виды деятельности, соответствующие интересам личности; способствует выбору поведения исходя из конкретной ситуации; дает возможность отступлений от традиционных стереотипов [3].

Несмотря на мнения, бытовавшие на рубеже веков о том, что гендерный подход несовместим с раздельным обучением, что он «обосновывает нецелесообразность раздельного по полу обучения» (И. Костикова, А. Митрофанова, Н. Пулина, Ю. Градскова и др.), в первом десятилетии XXI века в школах России появилась новая экспериментальная тенденция в реализации гендерного подхода в образовании – открытие классов с раздельным обучением мальчиков и девочек.

По данным информационных педагогических изданий, за последние 5 лет раздельные классы появились более чем в 60 регионах, в том числе в Москве, Санкт-Петербурге, в Ставропольском и Красноярском краях, в Астраханской области, в

Иркутске, Воткинске (Удмуртия), республике Коми¹. Ребята учатся не в разных школах (отдельно для мальчиков, отдельно для девочек), а в параллельных классах на базе одного учебного заведения. По мнению участников эксперимента, именно такая форма позволяет избегать недостатков раздельного обучения, сохраняя его преимущества.

В этой связи всё чаще разгораются споры и дискуссии в отношении эффективности данной формы организации обучения. Сторонники раздельного обучения в качестве неоспоримых аргументов приводят психофизиологические особенности представителей разных полов, которые являются основой для формирования гендерной идентичности, а также позволяют сохранять и укреплять психическое и физическое здоровье.

В качестве контраргумента противники раздельного обучения обращают внимание на уже имевшее место, но утратившее свое значение в истории российского образования раздельное обучение.

Следует обратить внимание, что проведение таких исторических параллелей требует более глубокого анализа и сопоставления полученных данных. Учебные заведения для мальчиков и девочек, существовавшие в дореволюционной России, отражали принципиально разное отношение к социальным ролям, отводимым мужчинам и женщинам. Ни о каких гендерных особенностях речь, разумеется, не шла. Более того, исторический ракурс проблемы показывает, что раздельное обучение как педагогический феномен претерпело существенные изменения. Функция данной формы организации современного образовательного процесса, в большей степени, объединяющая, нежели разделяющая. Обучение, организованное с учётом интересов, потребностей, возможностей психофизиологии пола и гендерных различий, создает предпосылки для оптимизации межличностного взаимодействия с представителями своего и противоположного пола, обуславливает развитие фемининных и мускулиных качеств, учит использовать внутренние ресурсы для достижения успеха.

Гендер является междисциплинарной категорией и получает свою интерпретацию в большинстве гуманитарных наук. Следует заметить, однако, что в части гендерных проблем акцент делается на сравнении успешности мужчин и женщин, конкуренции их достижений.

В системе образования такой подход в понимании гендера просто недопустим. Сущность гендерного подхода, реализуемого, в частности, путем организации параллельно-раздельного обучения, состоит в ориентации на развитие личностного потенциала и гендерной индивидуальности школьников, освобождение от предубеждений и стереотипных установок. Все это, в конечном итоге, призвано не только обучать и воспитывать школьников с позиций гендерного подхода, но и социализировать будущих мужчин и женщин в гендерно-

1 Для сравнения: начиная с 1998 года количество школ в США, предлагающих раздельное обучение мальчиков и девочек, возросло с 4 до 223. Школы, имеющие хотя бы несколько «однополых» классов, есть в 32 штатах

Литература

1. Клецина, И. С. Психология гендерных отношений: теоретическое обоснование // Гендер как инструмент познания и преобразования общества : материалы Международной конференции «Гендерные исследования: люди и темы, которые объединяют сообщество», Москва, 4–5 апреля 2005 г. / ред.-сост. Е. А. Баллаева, О. А. Воронина, Л. Г. Лунякова. – М.: МЦГИ : Солтэкс, 2006. – С. 142-152.
2. Кон И. С. Кризис бесполой педагогики. Методология гендерных исследований в образовании [Электронный ресурс] / И. С. Кон // Электронный научно-образовательный журнал ВГПУ «Грани познания». – 2010. – №2(7). – Режим доступа: www.grani.vspu.ru, свободный.
3. Костикова И., Митрофанова А., Пулина Н., Градскова Ю. Перспективы гендерного образования в России: взгляд педагога // Высшее образование в России. – 2001. – №2. – С.105-112.
4. Штылёва Л. В. Фактор пола в образовании: гендерный подход и анализ. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – 316 с.

Аносова Д.І., Прокоф'єва О.О.

студентка Науково-навчального інституту соціально-педагогічної і
мистецької освіти;

к.психол.н., ст. викл. кафедри практичної психології

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

РОЗВИТОК САМОСВІДОМОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Ключові слова: самосвідомість / consciousness, Я-концепція / I-conception, підлітковий вік / teens

Актуальність. Важливим завданням сучасної освіти є формування творчої особистості, а для цього необхідно надати освітньо-виховному процесу чітко визначених соціально-виправданих напрямку розвитку. Особливо болючі питання щодо цього виникають у підлітковому віці, який часто вважають кризовим, критичним, оскільки саме в цей період відбуваються істотні якісні зрушення у розвитку особистості, які є інтенсивними, супроводжуються значними суб'єктивними труднощами. У цей віковий період найбільш ймовірні конфлікти між сформованим «Я» та безпосереднім досвідом. Така невідповідність може виникнути, коли Я-концепція переважно зумовлена цінностями та уявленнями інших людей. Особистості необхідна адекватна самооцінка, яка формується найінтенсивніше у підлітковому віці. Процес формування власного «Я» породжує потребу в самовираженні, в апробації своїх життєвих сил та можливостей. Спочатку ця проблема має невиразні форми, неясні цілі, набуваючи разом з життєвим досвідом рис більшої визначеності, сформованості Я-концепції особистості.

Мета дослідження: проаналізувати проблему розвитку самосвідомості й особливості самооцінки підлітків.

Об'єкт дослідження: самосвідомість й самооцінка особистості. Предмет дослідження: особливості самооцінки розвитку і самосвідомості у підлітковому віці.

Самосвідомість - це усвідомлення і оцінка людиною своїх дій та їх результатів, думок, почуттів, моральності та інтересів, ідеалів і мотивів поведінки, цілісна оцінка самого себе і свого місця в житті. Завдяки самосвідомості людина усвідомлює себе як індивідуальну реальність, окрему від природи та інших людей. Основним значенням самосвідомості, на думку О.Г. Спіркіна, слід вважати «просто свідомість нашого наявного буття, свідомість власного існування, свідомість самого себе, або свого «я» [1, с.57].

Однак О.М. Леонтьєв, характеризує проблему самосвідомості як проблему «високого життєвого значення, що вивчає психологію особистості», розцінює самосвідомість в цілому як невирішену проблему [3, с. 17].

Самооцінка - це моральна оцінка своїх власних вчинків, моральних якостей, переконань, мотивів; один із проявів морального самосвідомості і совісті

особистості. Здатність до самооцінки формується в людині в процесі її соціалізації, в міру свідомого засвоєння тих моральних принципів, які виробляються суспільством, і виявлення свого особистого ставлення до власних вчинків на основі оцінок, які дають цим діям оточуючими. Тому згідно самооцінці людина судить про моральне значення своєї діяльності не просто від свого імені, а як би з боку, від імені інших людей, від імені групи, до якої вона належить і суб'єктивно відносить себе. У моралі самооцінка та оцінка з боку інших нерозривно пов'язані між собою. Можна сказати так: самооцінка є оцінкою інших, прийняті особистістю як масштаб власної поведінки, або, власна оцінка особистості, яку вона вважає необхідною звести у загальний масштаб. Завдяки здатності до самооцінки людина знаходить можливість значною мірою самостійно спрямовувати й контролювати свої дії і навіть виховувати себе. Зокрема, Т.О. Ритченко приводить таке визначення самооцінки: «На основі самопізнання у людини виробляється певне емоційно-ціннісне ставлення до себе, яке виражається в самооцінці. Самооцінка передбачає оцінку своїх здібностей, психологічних якостей і вчинків, своїх життєвих цілей і можливостей їх досягнення, а також свого місця серед інших людей» [2, с. 25]. Життя доводить, що правильна самооцінка, заснована на почутті згоди з собою, має в основному неусвідомлений характер. Обставини, які супроводжують наше життя, насправді визначаються фундаментальними переконаннями людини про себе.

Формування і розвиток позитивної самооцінки - це фундамент, на якому повинне будуватися все життя. Дозволяючи негативним схемами мислення домінувати в нашому житті, підліток формує у себе звичку очікування негативних факторів.

У підлітковому віці загострюється потреба у дружбі, орієнтація на «ідеали» колективу. У спілкуванні з однолітками відбувається моделювання соціальних взаємин, здобуваються навички оцінки наслідків поведінки або моральних цінностей.

Особливості характеру спілкування з батьками, вчителями, однокласниками і друзями робить значний вплив на самооцінку в підлітковому віці. Характер самооцінки визначає формування особистісних якостей. Адекватний рівень самооцінки формує впевненість у собі, самокритику, наполегливість, або навіть надмірну самовпевненість і впертість. У підлітків з адекватною самооцінкою зазвичай більш високий соціальний статус, немає різких стрибків у навчанні. Підлітки з низькою самооцінкою схильні схильності до депресії і песимізму.

Найчастіше вчителям і батькам нелегко знайти правильний підхід у спілкуванні з підлітками, але враховуючи вікові особливості цього віку, шляхи вирішення завжди знайти можна [3, с. 17].

Таким чином, самосвідомість, усвідомлення, оцінка людиною свого знання, морального обличчя та інтересів, ідеалів та мотивів поведінки, цілісна оцінка самої себе. У самосвідомості людина виділяє себе з усього навколишнього світу, визначає своє місце у кругообігу природних і суспільних подій.

Але будь-які міжособистісні стосунки починаються з пізнання людей і самої себе, з правильної самооцінки. Самооцінка пов'язана з однією з центральних потреб у самоствердженні, з прагненням людини знайти своє місце в житті,

утвердити себе як члена суспільства в очах оточуючих і у своїй власній думці

Адекватна самооцінка особистістю своїх здібностей і можливостей зазвичай забезпечує відповідний рівень домагань, тверезе ставлення до успіхів і невдач, схвалення і несхвалення. Така людина більш енергійна, активна і оптимістична. Своє життя підліток може удосконалити тільки тоді, коли самотійно, а не випадково програмує свою підсвідомість і мислення. Отже, формування позитивної самооцінки – має бути головною життєвою установкою.

Література

1. Агафонов А.Ю. Исследование Я-концепции учащихся подросткового возраста как средства качественной оценки образовательных систем: автореф. дисс. канд. психол. наук: спец. 19.00.07 Педагогическая психология / А.Ю. Агафонов / Казанский государственный технический университет им. А.Н. Туполева. – Казань, 2000. – 18 с.
2. Елисеев О.П. Практикум по психологии личности / О.П. Елисеев. – СПб: Питер, 2000. – 554 с.
3. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития /
4. В.С. Мухина. - М., 2007. - 640 с.

Нагіленко І.А.

старший викладач кафедри
гуманітарних і соціальних наук,
Житомирський державний технологічний університет

ГАРМОНІЈА У ПОГЛЯДАХ ФІЛОСОФІВ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ Й РИМУ

З давніх часів вчених цікавило поняття гармонії. Сам термін гармонії починається вживатися ще в міфах і легендах давніх греків, де гармонія виступає як взаємодія протилежностей війни і кохання. В результаті взаємодії цих протилежностей ненависті та кохання починає формуватися існуючий світ зі своєю єдністю і системою взаємодії. «У пошуках найдавніших уявлень про гармонію звернемося до античної міфології. З відомого античного міфу про Гармонію, дочку бога Арея та богині кохання і краси Афродіти, ми довідуємося, що Зевс видав її заміж за Кадма, легендарного засновника міста Фіви. ... У міфі відбився уявлення про гармонію, як породження двох основ – краси й боротьби, любові й війни. Другий давньогрецький міф розповідає про походження світу, де гармонія є протилежністю хаосу, який виступає однією з першооснов виникнення всього існуючого. » [1, с. 67, 68]

В античній літературі у Гомера в «Одісеї» слово гармонія вживається в конкретному значенні, тут воно означає «скріпи» «цвяхи»(Одісей, будуючи корабель, збиває його «гармоніями», тобто скріпами). В античній культурі термін «гармонія» вживався для позначення металевої скоби, яка з'єднувала різні деталі однієї конструкції.

У той же час в «Іліаді» у Гомера це поняття означало ще й «угоду», «договір», «мирну подію», «згоду». Гомер використовував термін й у побутово – практичному значенні. Те ж стосується і міри, що тісно пов'язана у греків з гармонією. У Гомера це слово найчастіше означає одиницю виміру.

У Гесіода поняття міри використовується як норма, що визначає порядок соціального життя. «Міри у всьому дотримуйся і справи свої вчасно роби», - пише він у праці «Робота і дні». З ним перекликається Феогнід: «Занадто ні в чому не поспішай, адже у будь – якій справі найкращий указчик людині – міра. Ці міркування мають не стільки естетичний зміст, скільки морально – нормативний. ... Грецької давнини сягають вислови: «нічого занадто», «міра – найкраще», «людина – міра всього» [1, с. 68]

Геракліт акцентував увагу на тому, що гармонія пов'язана з боротьбою протилежностей, і що без боротьби немає гармонії. «Слід знати, що війна – загальна, що справедливість – боротьба, що все виникає через боротьбу і з необхідності.»[2, с.69] Одночасно Геракліт прагне розібратися у суті гармонії. Показовим у цьому контексті є його вислів, який наводить Аристотель у своїй «Нікомаховій етиці». Геракліт стверджує, що «суперечливість зближує, різноманітність породжує найпрекраснішу гармонію і все через ворожнечу створюється». [3, с.56] Він вважає, що боротьба протилежностей є основою гармонії. « Боротьба – батько всьому і всьому цар», [3, с. 55] – стверджує Геракліт. Така гармонія – це результат боротьби протилежностей. Тільки на основі їх протистояння може виникнути гармонія. Ця гармонія

здатна породити толеранцію. Таку толеранцію, яка виникає на базі зіткнення різних особистостей, соціальних груп, та суспільства.

Для Піфагора гармонія – це сутність світу, яка фактично є глибшою за число. Так у «Метафізиці» Аристотель, фокусуючи свою увагу на вченні піфагорійців, каже: «Але в сфері цих наук числа займають від природи перше місце, а в числах вони вбачали, здавалось їм, багато подібних рис з тим, що існує і відбувається, - більше, ніж у вогні, землі і воді, наприклад, певна властивість чисел є справедливістю, а якась – душею і розумом, інша вдачею ... І все, що вони могли в числах і гармонійних сполученнях показати узгодженим зі станами і частинами світу, і з усією світовою будовою, це вони зводили разом і пристосовували (одне до іншого); і якщо у них де-небудь того або іншого не вистачало, вони прагнули (доповнити це так), щоб вся побудова знаходилася в них в суцільному взаємозв'язку» [3, с.57]

На думку піфагорійців, не числа самі по собі складають гармонію, а сама гармонія є основоположним принципом всього буття, в тому числі й чисел.

Суттєвий внесок у поняття гармонії, як міри або середини між крайнощами, вніс Аристотель. Це поняття – середина (mesotes) – він трактує досить широко, застосовуючи до кожної сфери людської діяльності. «Аристотель вважає кожну людську чесноту серединою між двома крайнощами: мужність – серединою між серединою і відвагою; впевненість – середина між смиренністю та гнівливістю; щедрість – середина між скупістю та марнотратством. Відповідно, середина, за Аристотелем, – це запобігання крайностям.» [4, с.50]

Значний внесок у розвиток категорії «гармонії» зробив Сократ. Він стверджував, що гармонія встановлюється через внутрішній світ людини. «Хто знає себе, той знає, що для нього корисне, і ясно розуміє, що він може і чого він не може. Займаючись тим, що знає, він задовольняє свої потреби і живе щасливо, а не беручись за те, чого не знає, не робить помилок і уникає лиха. Завдяки цьому він може визначити цінність також й інших людей і, користуючись ними, одержує користь та оберігає себе від лиха.» [4, с.97]

З точки зору Платона основою гармонії є ідея добра. « Отже, мої особисті уявлення мають ось який вигляд: вершиною світу є ідея добра – причина всього, що слушне й прекрасне. І саме від неї у світі видимому походить світло і його володар, а у світі уявному вона сама – володарка, народжує правду і розум, і до неї повинен бути звернений погляд того, хто хоче діяти розумно, як у житті приватному, так і в громадському.» [5, с.212]

Сенека вважає, що основою гармонії є людина та її боротьба з власними недоліками і страхами. «Станьмо ж, скільки є в нас духу, до опору! Здригнемося, біль – візьме гору; мужньо супроти нього поведемося – візьмемо гору над ним ... А коли ... , зупинишся і збереш у лапках свою волю, то відштовхнеш його від себе.

...Отак і ми намагаймося перемогти всяке лихо. А нагородою буде не вінок, не пальмова гілка, – але добродієність і стійкість духу ...» [6, с.284]

Висновки. Давньогрецькі філософи по різному уявляли причини виникнення гармонії. Гесіод вважав, що людина, яка знає і вміє реалізувати почуття міри є основою гармонії, Геракліт стверджував, що гармонія -- це результат боротьби протилежностей, для Піфагора гармонія була попередньо встановлена та реалізовувалась через число, Сократ орієнтувався на те, що основою гармонії є людина, яка пізнала саму себе, Платон також вважав основою гармонії індивіда, але реалізуючого ідею добра, Сенека теж основою гармонії вважав індивіда, здатного побороти свої недоліки.

Таким чином існує велика кількість різних шляхів досягнення гармонії.

Література:

1. Естетика: Підручник / Л.Т. Левчук, Д.Ю Кучерюк, В.І. Панченко / За заг. ред. Л. Т. Левчука. – К.: Вища шк., 1997. – 399 с.
2. Кессиди Ф.Х. Гераклід. – М.: Мысль, 1982. – 200 с.
3. Антология мировой философии: Методический сборник философских текстов. Т 1. Ч. 1 / Сост. М. А. Парнюк, В.И. Даниленко. – К.: УМК ВО, 1991. – 292 с.
4. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г. Кремін, В.В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.
5. Платон Держава / Пер. з давнього. Д. Коваль. – К.: Основи, 200. – 355с.
6. Сенека Луцій Анней. Моральні листи до Луцілія / Пер. з лат. А. Содомора. – К.: Основи, 1995. – 603 с.

Муляр В. І.

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних і соціальних наук
Житомирського державного технологічного університету

РОЗДУМИ З ПРИВОДУ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Звернутися до цього питання мене змусили кілька причин. Почну з того, що толерантність завжди перебувала в центрі проблем людського спілкування, причому на протязі усієї історії. Можливо ця проблема не мала імені «толерантність», але у прихованому вигляді супроводжувала усю історію людства. З іншого боку, актуальність явища толерантності як фундаментальної проблеми буття сучасної людини стала особливо помітною у контексті низки, насамперед, серйозних міжнародних процесів. Мені видається, що початок цим процесам на глобальному, фундаментальному рівні поклали події, пов'язані з розпадом Радянського Союзу і втратою так званого «багатополярного світу». З розвалом СРСР в моду увійшла концепція «біполярного світу», стрижнем якої стала абсолютно справедлива по суті ідея про визнання гідності і достоїнства будь-якої країни, народу, нації у відстоюванні власної позиції. Далі під добрими, в принципі, гаслами відбулися події, пов'язані з переділом сфер впливу у міжнародній політиці. Правильна за своєю сутністю ідея багатополярного світу обернулася практичною світовою гегемонією однієї наддержави у міжнародних відносинах, а відтак потягнула за собою низку процесів по перелаштуванню політичної архітектури світу, основні контури якого були закладені у післявоєнний час. Надалі «процес пішов» і світова спільнота спочатку «проковтнула» розтин Югославії, потім бомбардування Іраку та зміщення авторитарного режиму С. Хусейна, а вже на початку нового тисячоліття ця логіка міжнародної лжетолерантності обернулася так званою «арабською весною». Сьогодні ж ми спостерігаємо активізацію концепції «руського мира», яка, на мою думку, вінчає весь процес фальсифікування, ілюзорності традиційного, я сказав би, «толерантного» трактування толерантності як проблеми. Переконали, що закінчується період своєрідного пацифістичного не лише міжнародного життя. Прийшла пора подивитися на це явище з позицій тверезого розуміння, по суті наукового аналізу. Не претендую на винятковість, але дозволю собі стверджувати: як колись, кілька століть назад, великий італієць Н. Макіавеллі шокував Європу своїм безпристрасним тлумаченням сутності політики, за що був невинувато обляяним, так само сьогодні потрібно сказати правду про те, що таке толерантність як проблема у своїй сутності, і яку ціну мають платити суб'єкти суспільного, в тому числі міжнародного життя за те, щоби її досягати. «Масла у вогонь» підливають події останніх місяців в Україні, коли був анексований Крим сусідньою державою, яка усі роки новітньої української незалежності позиціонувала себе дружньою, ледве не братською країною, і особливо події у східних областях нашої країни, де та ж сама «братська держава» активно «допомагає» Україні встановити мир, реалізуючи, як шість років назад у Грузії, план «принуждення к миру». Мені абсолютно ясно, що сьогоднішні теоретичні дискусії як і практичні висновки

про толерантність вимагають такого ж як у Н. Макіавеллі безпристрасного, не завуальованого гарними термінами аналізу.

Нагадаю, що будь-яка наука, в тому числі соціальна філософія прагне досягнення істини. В цьому – покликання наукового аналізу будь-якого явища на відміну від, скажімо, морально-етичного, політичного, буденного тощо його аналізу. Це ж означає, що будь-який науковий аналіз явища вимагає певної логіки його дослідження, тобто того, що в науці називають методологією. Що стосується нашої теми, то вона не є винятком. Явище толерантності неможливо зрозуміти поза певною методологічною системою. В цьому плані мені видається кілька важливих вимірів. Перший, безсумнівно, полягає у змісті поняття. Абсолютна більшість фахівців під толерантністю розуміють терпимість до чужих думок і вірувань [1, с. 495; 2, с. 487]. Можна зустріти і дещо розширене тлумачення толерантності (лат. *toleraus* - терпимість) як терпимість до чужих думок, вірувань світоглядних уподобань, а отже, визнання за людиною права на власну думку, публічне її оприлюднення та доведення правомірності; спокійне, виражене ставлення індивіда до суджень інших людей [3, с. 197-198]. Разом з тим, рідко яке словникове видання при поясненні сутності явища толерантності виходить за рамки розуміння його духовної природи. Але ж толерантність не може обмежуватися лише сферою людських думок, вірувань, переживань в цілому людського духу! Адже людина – істота і духовна, і тілесна. Її життєдіяльність є складним клубком не тільки мислительної, але й практичної, матеріальної, фізичної та іншої діяльності! Очевидно, що зміст поняття «толерантність» має включати себе усі виміри (духовні та тілесні) терпимого ставлення до суспільних проявів людини як істоти. В цьому, на мою думку, полягає перша методологічна площина об'єктивного аналізу цього явища.

Другою методологічною вимогою наукового пояснення толерантності є необхідність виводити сутність даного явища з природи людини. Людина на усіх рівнях свого буття (індивідному, індивідуальному, особистісному, груповому, національному, глобалізаційному) завжди діє як істота біосоціальна, тобто така, яка об'єктивно поєднує біологічну природу і соціальний зміст. Цього не можна уникнути жодному з нас! Таке, по суті своїй, абсолютно тверезе розуміння природи людини зумовлює дослідника знаходити той контекст вказаної природи, який органічно поєднаний з толерантністю, виступає її об'єктивною основою і одночасно обмеженням, а тому сильнодіючим чинником толерантності. Переконалися, що у якості такого виступає людський егоїзм. Егоїзм (від лат *ego* – я) – принцип життєвої орієнтації, який оснований на мотивах себелюбства, користолюбства, турботи про своє «Я» та його інтереси навіть ціною блага інших [4, с. 754]. Як писав згадуваний вище Н. Макіавеллі, людська природа характерна двома рисами: вона вічна і недосконала. В сутності людського егоїзму – вічна проблема незавершеності власного «Я», неповної його задоволеності. Ось чому базовою, фундаментальною потребою людини як істоти є присвоєння – процес постійного, вічного придбання потреб та інтересів, а також їх задоволення шляхом освоєння змісту найрізноманітніших формоутворень природної і соціальної дійсності. Людина, на якому б рівні не розгорталася її сутність, здійснює цей процес вічно, тобто рівно стільки, скільки вона існує. Її егоїзм (індивідуальний чи груповий) неможливо

викорчувати, тому що як тільки це трапиться, сама людина перетвориться на щось інше.

Повернемось до толерантності, яка є терпимістю до іншого. Очевидно, що терпимим можна бути лише у випадку обмеження власного егоїзму, який персоніфікується потребами, інтересами, цілями соціального суб'єкта. Таким чином, толерантність і егоїзм – два полюси людської природи, які не існують одне без одного. Розгортання одного з об'єктивною необхідністю детермінує згортання іншого, і навпаки. Крайньому егоїзту незрозумілі заклики терпимості до інших так само, як толерантно зрілу людину лякає і обурює поведінка хама, що бачить лише себе самого і переступає через усіх.

І на завершення про формування толерантних індивідів, толерантних соціальних спільностей (страт, класів, прошарків, націй, народів), толерантного середовища в цілому. Цілком очевидно, що добитися вказаного не можна одними лише побажаннями, ідеологічними кліше, закликами по принципу кота Леопольда «Ребята, давайте жить дружно!» Будь-які духовні, світоглядно-орієнтаційні, морально-етичні засоби досягнення толерантності мають свою вагу і обмеженість. Їх одностороннє застосування без розуміння того, що проблема толерантності – це проблема узгодження інтересів, рано чи пізно приречене на провал. Країна, в якій державна, політична еліта не розуміє і не бажає узгоджувати свої інтереси з інтересами народу, не має позитивного майбутнього. Тому, що толерантність – це не тільки бажання і згода терпіти іншого, поважати його гідність, але й необхідність створення таких об'єктивних умов спільної життєдіяльності людей (економічних, політико-правових, етично-моральних та інших), за яких вказані бажання і згода постійно культивуються як актуальні і справедливі. Цивілізовані країни – найкраща ілюстрація сказаного.

Література:

1. Данилюк І. Г. Сучасний словник іншомовних слів для середньої і вищої школи. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 576 с.
2. Надель-Червинская М. А., Червинский П. П. Толковый словарь иностранных слов. Общеупотребительная лексика (для школ, лицеев, гимназий). – Ростов-на-Дону: ФЕНИКС, 1995. – 608 с.
3. Соціологія: словник термінів і понять / Упоряд. Є. А. Біленький, М. А. Козловець, В. О. Федоренко / за заг. ред. М. А. Козловця. – Житомир: Волинь, 2003. – 236 с.
4. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815с.

Белокопытова Н.И.

соискатель кафедры философии,
Запорожский национальный университет
г.Запорожье, Украина

СОВРЕМЕННОЕ ТЮРКСКОЕ СООБЩЕСТВО УКРАИНЫ

Украина относится к тем странам, где с давних времен селились и проживали народы, основной религией которых был ислам. Значительный процент мусульманского населения в Украине занимают представители тюркоязычных народов, в среду которых ислам начал распространяться еще во времена средневековья. Сегодня остро стоит вопрос с национальной идентичностью, во многом определяющей перспективы участия мусульман в социально-экономических, политических, культурных и религиозных процессах.

Ключевые слова: *национальная идентичность, турецкое этническое меньшинство, исламская идентичность в Украине, этногенез крымских татар.*

Keywords: *national identity, Turkish ethnic minority, Islamic identity in Ukraine, ethno genesis of the Crimean Tatar.*

За последние пол века количество мусульман земного шара значительно возросло и составляет около 1,6 млрд. Растет число мусульман и в Украине. По различным оценкам в нашей стране их проживает от 1,2 до 2 млн. Согласно данным Государственного комитета Украины по делам национальностей и религий, в 2011 году в Украине насчитывалось 1193 зарегистрированных и незарегистрированных мусульманских религиозных общин (из них более двухсот зарегистрированы за пределами Крыма) [1].

Впервые турки на территории Украины появились в XV веке, захватив генуэзские торговые колонии на южном побережье Крыма. Впоследствии Османская империя установила протекторат над Крымским ханством. При этом некоторые исследователи считают, что этногенез крымских татар стоит выводить из времен Золотой Орды, когда начал распространяться этноним *татар*. Однако следует обратить внимание на то, что традиционно в Российской империи татарами

называли вообще тюркоязычное население, которое исповедовало ислам.

Вопросам исламской идентичности в Украине посвятили работы такие ученые: А.В. Богомолов, С.И. Данилов, И.Н. Семиволос, Г.М. Яворская. Исследователями затронута проблематика, начиная с социально-географических параметров, описания и характеристики исламских институтов, действующих сегодня в Украине, и заканчивая анализом специфики исламской идеологии и исследованием рецепции ислама и мусульман в украинских дискурсивных практиках.

Следует отметить статью С.В. Нетесы «К вопросу о деятельности мусульманских национально-культурных обществ на территории независимой Украины», в которой рассматриваются вопросы деятельности мусульманских общин в современной Украине.

Современный исследователь Крыма В.А. Сидоренко обратил внимание на факт присутствия на юге полуострова выходцев из Малой Азии во времена существования Сельджукского султаната и Османской империи и считает, что в этногенезе крымских отцов ведущая роль принадлежит переселенцам из Анатолии, одновременно исповедовавшие христианство и ислам [2, с.143]. Достаточно распространено мнение, согласно которому в этногенезе крымских татар принимали активное участие как этнические группы тюркского происхождения (хазары, болгары, кыпчаки), так и местные этнические группы, которые имели индоевропейское происхождение (греки, генуэзцы, готы, аланы) и исповедовали византийское христианство.

На сегодня самым проблемным и дискуссионным можно считать вопрос о Крымском полуострове. Чей на самом деле Крым, русский, украинский или тюркский?

С 1443 по 1783г. Крымское ханство было подвластно турецкому султану, который был халифом всех правоверных мусульман-суннитов [3, с.313]. Очень ощутимым событием для этнического развития крымских татар стало вхождение Крыма в состав Российской империи в 1783г. В 1921г. была образована многонациональная Крымская АССР в составе РСФСР. С отменой в 1944 году Крымской АССР, крымских татар депортировали с полуострова в восточные регионы СССР, преимущественно в Узбекистан.

Из числа тюркоязычных мусульманских народов среднеазиатского происхождения в Украине проживают также туркмены, узбеки, казахи, киргизы, азербайджанцы, уйгуры, турки-месхитинцы. С 1989 г. по 2001 г. в Украине значительно возросла численность этнических турок. Общая численность турецкой диаспоры (по данным переписи 2001г.) составляет 8844 человек, большинство которых проживает в Херсонской (3736 чел.) и Донецкой (1791 чел.) областях. Что же наиболее ярко характеризует украинских мусульман, являющихся сегодня неотъемлемой частью украинского общества?

Начнем с того, что собственно мусульманская идентичность формируется в двух перспективах – «внутренней», исламской, и «внешней», общественной. Общеизвестно, что «внутренняя», исламская, также далеко не едина – это может быть традиция национального понимания ислама («татарский» ислам,

«среднеазиатский» ислам, «арабский» ислам), определенный толк (например, салафитский традиционализм), суфийский тарикат (как в случае с украинскими последователями аль-Харрари, хабашитами), или политическая идеология (в украинском случае – «Хизб ут-Тахрир»). Возможны и дополнительные варианты – понимание ислама лишь как системы правил и ритуалов, не имеющих отношения к политике, культуре, экономике и. др., то есть некая «светская» интерпретация, которая также встречается среди украинских мусульман. Итак, в результате имеем сложную диалектику двух мировоззренческих маркеров – одного собственно исламского, а другого – общеукраинского, в который также включены украинские мусульмане [4].

В исламском украинском социуме доминирует именно русский язык, затрагивая исламское книгоиздательство, СМИ, бытовое общение. Объяснить этот феномен можно следующим: большинство украинских мусульман проживают на юго-востоке Украины, где русский язык самый распространенный; русский удобен как язык межнационального общения, объединяя различные этнические группы; выходцы из арабских, тюркских, персидских стран в свое время начинали получать образование именно с изучения русского, что отразилось на языковой ситуации в дальнейшем.

Сложно не заметить и параллелей между запорожским казачеством и соседними тюркскими народами – несмотря на различия в религии, культура, образ жизни и даже политическая история обеих групп тесно связаны между собой. Популяризация идеи украинско-тюркских связей (в свое время известный украинский историк Омелян Прицак даже рассматривал украинцев как потомков древних тюрков) сближает современные украинскую и тюркскую идентичность, показывая весомую роль соседних культур не только в истории Крыма, но и Украины в целом [3].

Таким образом, интеграция исламской идентичности в глобальную цивилизационную модель, будет способствовать лучшему пониманию роли исламских мировоззренческих установок на территории Украины и развивать философию толерантности к иным мировоззренческим парадигмам.

Литература

1. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2011 року), <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2011>.
2. Сидоренко В.А. Формирование крымскотатарского народа / В.А.Сидоренко // Тюркские народы Крыма. – Москва, 2003. – 459с.
3. Рославцева Л.И. Крымские татары / Л.И.Рославцева // Тюркские народы Крыма. – Москва, 2003. – 459с.
4. Якубович М. Евразийский вектор как перспектива исламской идентичности в Украине, [Электронный ресурс] / Михаил Якубович. – режим доступа к статье: <http://www.islamsng.com/authors/myakubovich/4830>

Карпицкий Н.Н.

доктор філософських наук, доцент

Югорський державний університет (Росія, Ханті-Мансійськ)

ЕТИЧНИЙ І ПРАВОВИЙ ПОГЛЯД НА ЕВТАНАЗІЮ

Ключові слова / Keywords: етика / ethics, біоетика / bioethics, цінність / value, норма / norm, мораль / moral, евтаназія / euthanasia

Складність проблем біоетики часто обумовлюється нечітким розмежуванням правових і етичних цінностей. Цінності – це особливі смисли, які визначають значимість вчинків, подій або явищ. Етичні цінності виділяються на основі співвіднесеності з діями вільної волі людини. Цим етичні цінності відрізняються від інших, наприклад, естетичних цінностей, співвідносних з переживанням чуттєво-виразних форм. Область етики визначена відношенням до вільного самовизначення людини. У цьому сенсі етична проблематика значно ширше області нормативної етики як дисципліни про норми поведінки людини. Етичні цінності наділяють значущістю не тільки вчинки по відношенню до інших людей, але також і внутрішню духовну діяльність, спрямовану на упорядкування власного внутрішнього життя, подолання страждань і усвідомлення незалежності від зовнішніх обставин.

Однак і правові цінності, як і етичні, що виділяються на підставі їх співвіднесеності з вчинками людини, тобто розуміються по відношенню до людської волі. Тим не менш, правові цінності не тільки мають іншу природу, але навіть іноді можуть вступати в протиріччя з етичними цінностями. Ці протиріччя породжують у біоетики спірні проблеми, які повинні бути вирішені на підставі чіткого розмежування правового і етичного підходів.

У процесі життя людина пізнає себе як особистість в акті вільного самовизначення. Це процес не поступовий, а стрибкоподібний, від одного вільного вчинку, в якому людина кожен раз заново пізнає себе, до іншого. При цьому вчинки можуть вчинятися не тільки у сфері міжособистісних відносин, але і у сфері власного внутрішнього життя. Не особистість творить вчинки, але вчинки – особистість. Вчинок втілює акт самовизначення волі, особистість же є наслідком цього самовизначення.

Етичні цінності дозволяють виявити значимість вчинків у ставленні до характеру особистості людини. При цьому етична значимість вчинку ніяк не пов'язана з його суспільною значущістю, корисністю або результативністю. Вчинок набуває етичний сенс тільки в контексті внутрішньої сфери особистості людини. Самоцінний характер особистості поширюється і на етичний сенс вчинку, який не залежить від зовнішніх обставин, ідейних принципів або громадських завдань. В силу самоцінності вчинку особиста відповідальність за нього не повинна розумітися як відповідальність перед чимось даними ззовні (суспільством, корпорацією тощо). Особиста відповідальність перед іншою людиною – це форма

відповідальності перед собою, а не перед чимось зовнішнім, оскільки особистісне ставлення до Іншого включено в особистісне буття самої людини.

В будь-якому вчинку людина особистісно формує себе, однак тільки у відповідальному вчинку вона робить це свідомо. Вільно вступити означає не просто зважитися на вчинок, але зважитися на вчинок разом з усіма його можливими наслідками. Відповідальність – це готовність людини відповісти за можливі наслідки його вчинку, включаючи і ті, які були йому відомі на момент вчинення цього вчинку. Тому відповідальність не може обмежувати свободу волі, навпаки, вона є формою усвідомлення свободи волі. Тільки відповідальність перед собою може мати етичний сенс.

Етичні цінності виступають принципами переосмислення значимості всього змісту особистості та пов'язаних з нею явищ. Нормативна етика описує моральні норми, які було б неправильно трактувати як формальні правила поведінки. Хоча норми регулюють міжособистісні стосунки, свої підстави вони мають не в міжособистісній, а у внутрішній особистісній сфері. Людина знаходить підстави моральної норми у своєму внутрішньому ціннісному самовизначенні, і лише потім вона розглядає її в якості міжособистісного регулюючого правила. Це передбачає, що моральна норма, як мінімум, повинна бути зрозуміла всім учасникам взаємного спілкування. Відповідно моральну норму можна визначити як міру можливого розуміння взаємодіючими людьми особистої відповідальності кожного з них.

Етична цінність не просто наділяє значимістю вчинку та події особистого життя, але ще й впорядковує їх, вибудовуючи в певній співвідпорядкованості за ступенем значущості. Відповідно до цієї взаємної підпорядкованості моральні норми впорядковують міжлюдські відносини. Етичний сенс вчинку, визначений у відношенні до особистісного буття, може залишитися незрозумілим для інших людей. У цьому випадку вчинок, хоча і носить етичний характер, тим не менш, не відповідає моральній нормі, так як порушує сталу межу порозуміння з іншими людьми. При цьому він не стає аморальним, а просто опиняється за межами нормативних моральних оцінок.

Самостійною цінністю володіють не тільки вчинки, але й сама можливість вступати. При цьому сам по собі вчинок може мати одну значимість, а область можливої поведінки – іншу. Якщо етична цінність наділяє значимістю сам по собі вчинок, то правова цінність надає значимість сфері можливої поведінки. Правова норма визначає міру можливих вчинків в міжлюдських відносинах. Фактичний вчинок оцінюється правовим чином не сам по собі, а у відношенні того, наскільки він виходить за межі сфери можливої поведінки.

Суперечки навколо евтаназії обумовлені як змішанням понять цінності й норми, так і суперечністю між правовими та етичними цінностями, тому необхідно провести розмежування позицій у ставленні до евтаназії.

В етичному плані застосування евтаназії може мати позитивний етичний сенс (тобто розумітися як відповідальний вчинок, спрямований на добро), наприклад, коли лікар прагне позбавити безнадійного пацієнта від безглузвих страждань. В даному випадку значимість вчинку визначається внутрішнім вибором етичної цінності, якої слідує лікар, перериваючи життя пацієнта.

Однак навіть етично значущий вчинок може виявитися аморальним з позиції морально-нормативної оцінки. Оскільки еутаназія здійснюється заради пацієнта і не є особою справою лікаря, моральна оцінка еутаназії передбачає виявлення відповідності етичної значущості еутаназії моральній нормі як мірі спільного розуміння лікарем і пацієнтом етичної позиції. Проте встановити таку міру неможливо, так як неможливо адекватно оцінити незлічені фактори, які схилиють лікаря або пацієнта до еутаназії. Зокрема, навіть незначний час, відведений для життя, може виявитися вирішальним для духовного самовизначення людини, про що він може ще не здогадуватися в хвилину відчаю. В цьому випадку еутаназія може позбавити пацієнта останньої можливості особистісної самореалізації. Відчай пацієнта може бути також викликано не тільки болем, але і черствим ставленням оточуючих до нього. В цьому випадку еутаназія стане лише логічним продовженням нелюдського ставлення до пацієнта.

Крім того, існує невідповідність між сприйняттям еутаназії з боку лікаря і з боку пацієнта. Ця невідповідність може перетворитися в нездоланну прірву, наприклад, коли релігійний пацієнт у момент відчаю звертається з проханням про еутаназію до лікаря-атеїста. Ні про яке загальне розуміння етичного сенсу еутаназії тут не може йти і мови. З цього випливає, що навіть якщо еутаназія в окремих випадках може мати позитивний етичний сенс, все одно вона виходить за межі моральних норм, неминуче набуваючи аморальний характер.

У правовому сенсі еутаназія повинна оцінюватися безвідносно до характеру особистості лікаря або пацієнта. Питання тільки в тому, чи має пацієнт право на еутаназію, і якщо має, то чи зобов'язаний лікар забезпечити реалізацію цього права пацієнта. При виявленні правового значення еутаназії повинні бути винесені за дужки всі особисті мотиви, оцінки і стосунки. Здавалося б, тут все ясно: оскільки пацієнт вирішує за себе, правова норма повинна забезпечити можливість реалізації його рішення. Правда, тут відразу виникають заперечення з приводу зловживання еутаназією у разі її юридичного узаконення. Безумовно, зловживання неминучі, і це говорить про непереборної труднощі забезпечення даної правової норми. Однак не слід підміняти питання правової оцінки питанням забезпечення права. Щоб відповісти на поставлене питання, необхідно вирішити, виходить чи ні еутаназія за межі сфери можливого людської поведінки, визначеного правовими цінностями.

Тут виникає правовий парадокс. Адже право визначає міру можливості поведінки суб'єкта, а еутаназія знищує суб'єкта права, що ставить під сумнів саму можливість застосування правової цінності. Можливо, цей парадокс і вирішується яким-небудь казуїстичним способом, тому я наведу ще один, більш очевидний аргумент на користь правової неприпустимості еутаназії. Правова межа можливої поведінки людини відноситься не до всякої дії, а тільки до дії вільної. Якщо людина несамовита, вона не може відповідати за свої вчинки, і тим самим звільняється від правової відповідальності. Точно також знімається правова відповідальність за вчинок, якщо людину ввели в оману, або ж в силу обставин у неї була подавлена воля.

Щоб визнати право на еутаназію, необхідно, як мінімум, надати пацієнтові всю повноту інформації про природу еутаназії. В іншому випадку не можна

визнати, що пацієнт обрав евтаназію вільно і відповідально. Однак ми не маємо загальнозначущих і переконливих уявлень про природу смерті і посмертному бутті, в силу чого не можемо гарантувати пацієнту, що евтаназія дійсно буде полегшенням його страждань. Пацієнт вибирає евтаназію, помилково вважаючи, що є переконливі підстави розглядати її як звільнення від страждань. Оскільки при виборі евтаназії він виявляється введеним в оману, то евтаназія стає неприпустимою не тільки в моральному, але також і в правовому сенсі.

Тарнапольська Г.М.

доктор філософських наук

Російський державний соціальний університет, філія в Томську (Росія, Томськ)

ВИРАЗ В ІГРАХ КУЛЬТУРНОЇ ПАРАДИГМИ МИСЛЕННЯ

Ключові слова / Keywords: культура / culture, гра / game, Китай / China, Японія / Japan, виразність / expressiveness, мислення / thinking.

В іграх, як в елементах культури, виражаються парадигми мислення і сприйняття реальності, що лежать в основі кожної культури. Навіть якщо гра запозичена з іншого культурного контексту, її сприйняття і стиль трансформуються у відповідності з світовідчуттям, переважаючим у культурі, яка запозичила гру. Наприклад, в шахах, які прийшли в Європу з Індії, не змогли зберегтися старі правила. Оскільки вони не відповідали парадигмі європейської культури, вони видозмінилися. В Індії ж досі грають шатрандж. Але навіть якщо правила гри в принципі залишаються одними і тими ж, все одно її процес сприймається по-різному. Наприклад, гра го для китайської і для японської культур висловлює абсолютно різні парадигми сприйняття реальності.

Слід зазначити, що го – це китайська гра, виникла в зовсім іншому для японців культурному контексті. Тому ті початкові інтуїції, які були втілені в го в Китаї, в Японії були трансформовані в інші. У китайському світосприйнятті все являє собою не річ, а процес. Основним архетипом, що описує процесуальність всього існуючого, є дао – шлях усіх речей. Кожна річ може або слідувати дао, або відхилятися від дао. Дао володіє внутрішньою закономірністю, яка описується в каноні змін – І цзін, і може бути пізнана раціонально. Будь який шлях описується як взаємодія двох принципів – інь і ян, що володіють власними якостями.

У японців світосприйняття абсолютно інше, тому сприйняте від китайців уявлення про дао збереглося лише на рівні магічних операцій, хоча ідея шляху (дао) як деякої впорядкованості життя присутня в японській культурі у вигляді різних духовних практик: бусідо, тядо і т.д. Японська свідомість орієнтована не на процес кожної речі, яка включена в загальносвітовий процес і може бути описана раціонально, а на принципово незбагненну реальність життєвих потенцій речі, які одночасно є потенціями всього світу в цілому. Оскільки це саме потенційність, вона не може бути описана і пізнана в чітких термінах або навіть в метафорах. Її можна лише відчувати крізь емпіричне сприйняття. Те, що дає відчувати внутрішню потенційність речі – це людська емоційність. Емоційність може ще якось співвідноситися з переживанням потенційного шару реальності, оскільки вона володіє деякими спільними з нею характеристиками. Це вислизаючий характер, постійна трансформація, відсутність будь-якої визначеності. Відчуття постійної внутрішньої плинності, трансформації емоційного змісту дозволило японцям органічно сприйняти ідею дао, однак, вони зрозуміли її саме як плинність, але не як закономірну плинність. Раціонально пізнана закономірність перетворень дао дозволяла використовувати її в магічній практиці, але не в описі пережитих

потенційних змістів.

Для китайців гра в го являє собою взаємодію принципів інь і ян, які вибудовують на дошці шлях, який приводить до перемоги одного з гравців. Чорні та білі камені лише прокреслюють шлях – течію дао. Японці, хоча теоретично використовують китайську концепцію і також говорять про гармонії з процесом гри, сприймають її, однак, зовсім не так раціонально. Для них камені в го – це точки, що вказують на нерозкриті можливості ситуації до будь-яких видів трансформацій. Причому трансформацію тут потрібно розуміти саме як трансформацію, а не як процес або шлях. Камені на дошці виявляють миттєву форму, яка вибудовує реальність, і той з гравців, хто здатний сприйняти більше прихованих потенцій сформованих на дошці форми, виграє партію. Коли японець кладе камінь на дошку, він не прокреслює шлях, а трансформує ситуацію, додаючи до неї нову приховану можливість. Ця можливість може згодом здійснитися при точно знайденій позиції іншого каменю.

У такому контексті камінь го з його безособовістю і нерухомістю наділяється властивістю сковувати, виявляти і направляти трансформацію внутрішніх потенцій ситуації, інакше кажучи, керувати трансформацією. Трансформація не є тотожним течії дао, хоча і може сприйматися як плинність потенційності. Трансформація нікуди спеціально не спрямована, подібно шляху, який хоча і нескінченний, але закономірний, стало бути, має свої впізнаванні етапи. Трансформація завжди несподівана, її неможливо прорахувати і свідомо використовувати як певну життєву стратегію. Вона ні в найменшій мірі не піддається систематизації і може бути лише відчутною. Висловити можна саме це відчуття, але не саму трансформовану потенційність як таку. Трансформацію неможливо раціонально описати або нею оперувати, однак її можна направляти, ґрунтуючись на її інтуїтивному відчутті. Для такого напрямку потрібні особливі інструменти, що володіють якостями безформності і нерухомості. Безформність і нерухомість необхідні для сковування спонтанної трансформації потенційності, яка в процесі свого руху може зруйнувати будь-яку визначеність детально відпрацьованої форми, що призведе до досконалої невловимості сенсу. Найбільш повно це можна продемонструвати за допомогою порівняння го та шахів.

Ставлення до ігор го і шахів є непрямою вказівкою на архетипи світосприйняття взагалі і, зокрема, сприйняття потенційного початку для японської та європейської культурних традицій. Це можна побачити навіть не вдаючись глибоко в вивчення правил гри, а лише розглянувши ті основні елементи, з допомогою яких відбувається гра – саме поле і фігури.

В го всі камені безособовими і рівнозначні. Вони позбавлені будь-яких формальних відмінностей по відношенню один до одного. Причому на дошці вони нерухомі, тому ніякі операції над ними неможливі. З безлічі каменів на дошці створюється форма, яка і бере участь у грі. Якщо форма життєздатна, то вона може розвиватися і вигравати, займаючи вигідну позицію і поширюючи свій вплив на деякий ділянку поля. Якщо ж ні – вона залишається в мертвому, нерухомому стані.

Гравці го оперують не камінням, а самою дошкою, тобто реальністю, яку перетворюють через вказівки на неї шляхом розміщення білих і чорних каменів. Елемент поля гри в го – це не сама клітина, як у шахах, а перетин ліній, що

утворюють клітку. Камінь ставиться на точку перетину ліній, тим самим активуючи її потенціал, тобто, проявляючи можливість розвитку певної форми. Це відображає архетип японського мислення, де речі вказують на такий шар реальності, який, спонтанно розкриваючись, може знищити річ.

На відміну від го, гра в шахи полягає в оперуванні строго певними смислами, які втілюються в різних фігурах та їх ієрархії. Шахові фігури вже строго оформлені, і ця їхня форма не змінюється в процесі гри. Розвиток фігури відбувається лише через її просування, в результаті якого вона може бути знищена, тобто, видалена з поля. Відносно безформні і рівнозначні лише пішаки, однак, вони рухливі. В кожній фігурі укладена своя власна внутрішня потенційність, яка описується правилами того, як фігура може ходити. Форма фігури і спосіб її руху позначають її можливості в сенсі потужності, сили. Тобто, потенція тут розуміється саме як міць, сила, на відміну від го, де не камені володіють діяльною потенцією (вони лише позначають позиції, потенціал яких може бути легко трансформований або зведена на немає), але саме поле гри являє собою чисту потенційність.

У шахах кожна фігура має власне значення, і комбінації розраховуються через певні операції над фігурами, шляхом постійної зміни їх місця розташування. Це виражає архетип європейського мислення, що представляє собою операції над смислами як деякими визначеніями, які постійно комбінуються для досягнення певного і дуже конкретного результату – мата королю. Таким чином, позиція в китайському го – це етап шляху, процесу, в японському – виявлення можливості прихованої в самій позиції, а в шахах – етап становлення визначеності, актуалізація можливостей фігури, яка займає певну позицію.

СЕКЦИЯ 26. ПРАВОВЕДЕНИЕ. (ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ)

ПОД- СЕКЦИЯ 1. Административное право. Административный процесс.

Баранов Виктор Алексеевич
заведующий кафедрой «Гражданский и арбитражный процесс»
ФГБОУ ВПО Финансового университета
при Правительстве РФ, к.ю.н., доцент
Приженникова Алена Николаевна,
доцент кафедры «Гражданский и арбитражный процесс»
ФГБОУ ВПО Финансового университета
при Правительстве РФ, к.ю.н., доцент

ПРЕДСТАВИТЕЛЬ В АДМИНИСТРАТИВНОМ ПРОЦЕССЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ

Ключевые слова: квалифицированная юридическая помощь, суд, административный процесс.

Key words: qualified legal aid, court, administrative proceeding.

В юридической литературе велась длительная дискуссия относительно понятия судебного представительства, его целей, сущности [7, с. 5-23; 6, с. 39-58]. Так, одни правоведы судебное представительство признавали самостоятельным правовым институтом (например, Е.В. Васильковский, И.Е. Энгельман) [1, с. 247-258; 8, с. 53], а другие включали представительство в институт доверенности (например, Д.И. Мейер) [3, с. 333-341].

А.Ф. Клейнман, связывая представительство в суде с принципом судебного демократизма, одновременно подчеркивал, что представительство способствует осуществлению права на защиту, то есть права сторон и третьих лиц защищать в суде права и законные интересы [2, с. 43].

А.А. Мельников видит значение представительства в следующем: защите прав и законных интересов, осуществлении субъективных прав, получении квалифицированной юридической помощи, содействии суду в установлении истины по делу [4, с. 297].

При рассмотрении вопроса о представительстве в административном процессе необходимо обратить внимание на то, что административный суд – это суд общей юрисдикции, к компетенции которого отнесено рассмотрение административных дел.

В Проекте Федерального закона № 246960-6 «Кодекс административного судопроизводства Российской Федерации» (далее Проект), который был внесен на рассмотрение в Госдуму 28 марта 2013 г. сказано, что если не предусмотрено обязательное участие представителя в судебном процессе, граждане, обладающие административной процессуальной дееспособностью, могут вести свои дела в суде лично и (или) через представителей. Личное участие в деле гражданина не лишает его права иметь по этому делу представителя (ст. 56).

Для обеспечения равных процессуальных возможностей гражданина и государства предусмотрено обязательное ведение гражданами ряда административных дел с участием представителя. Обязательное представительство

вводится для граждан, не имеющих высшего юридического образования, и только по административным делам, представляющим наибольшую сложность с точки зрения реализации гражданами своих процессуальных прав и обязанностей. Так, дела об оспаривании нормативных правовых актов, рассматриваемые в ВС РФ, верховном суде республики, краевом, областном судах, суде города федерального значения, суде автономной области и суде автономного округа, граждане, участвующие в деле и не имеющие высшего юридического образования, ведут через представителя. Проект предусматривает обязательное участие представителя в административных делах о принудительной госпитализации в психиатрический стационар, о принудительном психиатрическом освидетельствовании.

Представительство в административном процессе имеет и свои особенности, которые обусловлены спецификой субъектов административного процесса. Так, представителем может быть: а) дееспособное лицо; б) имеющее надлежащим образом оформленные полномочия на ведение дела; в) не является судьёй, следователем, прокурором, за исключением случаев их участия в качестве представителей соответствующих органов и законных представителей.

Правовой предпосылкой возникновения института представительства является положение Конституции Российской Федерации. Так, согласно ст. 48 Конституции РФ каждому гарантируется право на получение квалифицированной юридической помощи. Данное право закреплено в международно-правовых актах, таких как ст. 14 Международного пакта о гражданских и политических правах и ст. 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод.

Авторы обращают внимание на то, что правовое понятие «квалифицированная юридическая помощь» имеет важное значение. Анализ практики демонстрирует, что не всякую юридическую помощь, которая оказывается лицами, выступающими в качестве представителей можно признать квалифицированной. Квалифицированной в соответствии с мировой практикой может считаться помощь, оказываемая специалистами по праву - как минимум лицами, имеющими юридическое образование, при обязательном соблюдении профессиональных стандартов и этических норм, поддерживаемых профессиональным контролем. Вне этих стандартов и норм юридическая помощь квалифицированной признана быть не может [5, с. 25-27].

В связи с тем, что в настоящее время роль судебного представительства возросла и граждане желают, чтобы их интересы в суде защищал квалифицированный представитель, авторы считают, что представитель должен быть наделен не только определенным уровнем знаний законов, но и практическим опытом работы в суде.

Литература.

1. Васильковский Е.В. Учебник гражданского процесса. М.: Издание Бр. Башмаковых, 1917. С. 247 – 258.
2. Гражданский процесс / Под ред. М.Г. Авдюкова. С. 43.
3. Мейер Д.И. Русское гражданское право. Часть 2. По исп. И доп. 8-му изд., 1902. М.: Статут, 1997. С. 333-341.
4. Мельников А.А. Понятие представительства в гражданском процессе. С 297.

5. Резник Г.М. К вопросу о конституционном содержании понятия «квалифицированная юридическая помощь» // Адвокат. – 2007. - № 4. – С. 25-27.
6. Розенберг Я.А. Представительство по гражданским делам в суде и арбитраже. Рига. 1981. С. 39-58
7. Шерстюк В.М. Судебное представительство по гражданским делам, М., 1984. С. 5-23.
8. Энгельман И.Е. Курс русского гражданского судопроизводства. Юрьев, 1912. Цит. по: Хрестоматии по гражданскому процессу. М., 1996. С. 53.

THE ISSUE OF DIGITAL ASSETS

Keywords: digital inheritance; access; digital footprints; bequest.

With the ever-increasing landscape of online accounts, social networking websites, and web-based email accounts, it has become more and more common for people to have numerous online accounts with different usernames and passwords. This creates an issue for estate planners in terms of what will happen to these accounts and the personal information stored in them after a person's death. One of the first problems facing estate planners is that there is currently no proper definition of a digital asset or a digital estate provided in either Dictionary or Law Dictionary. With no definition to act as a compass, estate planners are left guessing as to what will qualify as a digital asset.

Before pressing on into how digital assets and estates should be planned for, a working definition must first be established. Currently, no definition exists, which proves to be a challenge to estate planners. A proper definition, however, would not only provide practicing estate planners with a proper compass, but it would also serve to allow estate planners, courts, and other practicing attorneys to be able to identify digital assets and to decide what amount of legal protection the assets should receive [1]. Nathan Dosch, an estate planning and tax attorney with Neider & Boucher and creator of the Digital Estate Planning Blog, pieced together definitions of "digital" and "asset" from Webster's Dictionary in order to define digital asset as "any file on your computer in a storage drive or website and any online account or membership." Examples of digital assets include documents created via a Microsoft Office Program (e.g. Word, Excel, or PowerPoint), digital photos, digital videos, music on iTunes [2].

Additionally, digital assets include online accounts and memberships such as e-mail accounts, profiles on social networking sites such as Facebook and MySpace, online digital photo accounts, online banking and credit card accounts, and websites or domain names owned by a person, and any online subscription accounts. Additionally, digital assets and estate might be considered "virtual property" (note that virtual property and digital assets are one and the same), which would include things such as "a website, a bidding agent, a video game character, or any number of other intangible, digital commodities" [1]. Therefore, the working and suggested definition of a digital asset for this comment will be: any digital file on a person's computer as well as online accounts and memberships [3].

While this definition might seem broad, it should be noted that a broad definition is necessary in order to encompass everything that is in fact a digital asset. Therefore, digital assets must not only include those documents that a person creates (via Microsoft Word, Excel, or PowerPoint), but it must also include all owned domain names, any legally downloaded files (e.g. mp3 Music Files and Movies), and any web-based personal accounts

that require a username and password for access (e.g. a social networking account, a web-based e-mail account, and any accounts storing personal information; such as online banking account and online shopping accounts).

Digital assets, therefore, can be found in many different forms. For example, some digital assets may be stored on a computer or smartphone or uploaded to a website. These assets would include items such as music, videos, medical records, tax documents, financial records, photographs stored on websites such as Shutterfl y or Flickr, or generic file storage sites in the Cloud such as Dropbox. Most, if not all, of these types of digital assets require a login ID and password to gain access to the stored materials.

Other assets involve social media websites, such as Facebook, LinkedIn, Twitter, Pinterest, or Google Plus etc, which promote social interaction, messaging and connection to other individuals. Many of these sites also offer storage for photographs and videos. Again, these types of digital accounts typically require a login ID and password to gain access. In addition, there are many other types of accounts that we use in our daily lives that have secured access. These accounts include email accounts such as Yahoo!, Gmail or Hotmail. These accounts also comprise on-line banking accounts, Paypal accounts, eBay accounts and Amazon accounts, just to name a few. Certain digital assets have their own pecuniary value such as ownership of a domain name or a blog. It is no wonder that with all of these digital assets, estate planners and administrators are wondering how to deal with them after the death or incapacitation of the "owner" [4].

References

1. The Five Indicia of Virtual Property, 5 PIERCE L. REV. 137 (discussing the "five indicia" for determining what is a legally protectable digital asset). [Electronic resource]. – 2006. – Mode of access: HTTP://LAW.UNH.EDU/ASSETS/IMAGES/UPLOADS/PUBLICATIONS/PIERCE-LAW-REVIEW-VOL05-NO1-BLAZER_1.PDF. - Date of access: 20.06.2014.
2. 2. Dosch, N. Over View of Digital Assets: Defining Digital Assets for the Legal Community / N. Dosch // [Electronic resource]. – 2010. – Mode of access: <HTTP://WWW.DIGITALESTATEPLANNING.COM/>. - Date of access: 20.06.2014.
3. Conner, J. Digital Life After Death: The Issue of Planning for a Person's Digital Assets After Death / J. Conner // [Electronic resource]. – 2010. – Mode of access: <HTTP://HEINONLINE.ORG/HOL/LANDINGPAGE?HANDLE=HEIN.JOURNALS/EPCPLJ3&DIV=18&ID=&PAGE=>. - Date of access: 20.06.2014.
4. Beier J. C., Porter S. The Digital Asset Dilemma. [Electronic resource]. – 2013. – Mode of access: HTTP://WWW.MCGLAWYER.COM/PDF_FILES/TRUSTSANDESTATESSUMMER2013.PDF

LAW AND TERMS OF SERVICE IN THE DIGITAL INHERITANCE SPHERE

Keywords: digital inheritance; digital access; Terms of Service.

Digital assets are not the first intangible assets that estate planning attorneys have faced. Current Law Regarding Fiduciary Access to Digital Assets only six states, Connecticut, Rhode Island, Indiana, Oklahoma, Idaho, and Virginia, have enacted statutes to deal with electronic content and digital assets. These statutes make good progress toward resolving the digital asset dilemma. That means for most people in most states, if the service provider has a policy regarding the transfer or disposal of account access and content under the provider's Terms of Service ("TOS"), then the TOS will control the fate of the deceased person's account and content for that service provider. Service providers routinely amend the TOS agreements with no notice to the account holder, so it is wise to periodically check the service provider's website for any changes to the TOS. Most people agree to the TOS of the service provider by clicking on the "I agree" button when establishing an account [1]. Some service providers have a policy that indicates what will happen upon the death of an account holder. Others have no detailed policy. For example, Shutterfly's TOS does not include an explicit discussion of what happens when the account holder dies. Shutterfly's TOS states that the individual agrees not to disclose his or her username or password to any third party and acknowledges that the individual's access to the account is non-transferable [2].

The TOS for LinkedIn, Google and Twitter each contain similar language regarding disclosure of the secured access information and transferability. Conversely, Gmail has a policy for potentially releasing emails to the personal representative of a deceased account holder. The policy makes it clear, however, that there is no guarantee the email content will be released and a court order will be required. Yahoo! explicitly states in its TOS that the account cannot be transferred and any rights to content within the user's email account terminate upon death and all content may be permanently deleted.

Facebook allows someone to report a user as deceased and the deceased user's Facebook page may then be converted into a memorial to the deceased user. Only confirmed friends will continue to have access to the deceased user's profile and may continue to post messages in memoriam on the deceased user's wall.

A more complex issue surrounds the choice of law clause that is generally included in a service provider's TOS.

A choice of law clause dictates which state's law will govern the TOS itself and any transaction that is related to the TOS. The result may be that even where the deceased resides in a state with a statute governing the disposition of and access to the deceased's digital assets, if the state law governing the TOS does not have a similar statute, the TOS may override the state law where the deceased resides.

References

1. Cahn, N. Postmortem Life On-line / N. Cahn // Prob. & Prop. – 2011. – T. 25. – C. 36. [Electronic resource]. – 2011. – Mode of access: <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/probpro25&div=39&id=&page=>. - Date of access: 20.06.2014.
2. Annual Print Plans - Terms and Conditions [Electronic resource]. – 2014. – Mode of access: <http://www.shutterstock.com/help/terms.jsp>. - Date of access: 08.08.2014.

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Проблема захисту персональних даних стосується будь-якої сфери діяльності людини в якій би вона не проявляла свою поведінку та досягала особистої мети в рамках, створених суспільними і державними інтересами, правами та інтересами інших людей. Недоторканість приватного життя людини становить право на захист від втручання в особисте життя інших осіб, а таке дійсно буде можливим при наявності і реальному існуванні ефективного механізму захисту персональних даних окремої особи [1,с.118]. Причому від правильності та дієвості виконання поставлених завдань вказаного механізму(на даний момент таким механізмом є Державна служба захисту персональних даних), і залежить добробут окремої людини та держави в цілому.

Метою даного дослідження є аналіз нормативно-правових актів, які містять положення щодо захисту персональних даних і визначення проблемних аспектів їх вдосконалення. Необхідність посилення захисту конфіденційної інформації про особу сприяла прийняттю у 2010 р. Закону України «Про захист персональних даних». Варто зазначити, що одночасно з прийняттям цього закону, Україна ратифікувала Конвенцію «Про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних» від 28.01.1981 р.[2,с.21] та Додатковий протокол до Конвенції «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних» від 08.11.2001 р. [3], таким чином беручи на себе зобов'язання імплементувати їх положення в українське законодавство. Європейське право охоплює майже два десятки загальноєвропейських конвенцій, директив та рекомендацій з питань захисту персональних даних, кожна країна ЄС видала свої базові нормативно-законодавчі акти, приймалися конкретні закони: щодо діяльності з персональними даними у медичній, статистичній, державній, журналістській, поліцейській та інших сферах. Аналогічні закони прийнято в багатьох країнах світу, зокрема в Росії [4,с.34]. Право людини на невтручання в її особисте життя гарантується Конституцією України. Збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди забороняється крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [5,]. Окремі обмеження цього права можливі в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних» дало поштовх у напрямку до вдосконалення механізму захисту персональних даних. Відповідно до цього закону встановлені

високі штрафні санкції за невиконання вимог Закону «Про захист персональних даних»[6].

Визначення поняття «персональні дані» наводиться в статті 2 Закону відповідно до якого персональними даними є відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована[7,1]. У країнах Євросоюзу при цьому ще додають «будь-яким можливим чином». Це може бути фото, відеозйомка, відбиток пальця, рогівка ока і багато іншого, що дає можливість ідентифікувати конкретну людину, а також окремі відомості, які в разі зіставлення їх з деякими іншими відомостями також дозволяють її ідентифікувати, такими, як номер телефону, номер банківської картки, адресу в мережі Інтернет і т. д.[8]. Технології, за допомогою яких обробляються персональні дані постійно змінюються, тому перелік персональних даних, які обробляються в автоматизованій (інформаційній) системі, необхідно буде постійно доповнювати: логіни, паролі, авторизація, ідентифікація, аутентифікація, адреса електронної пошти і багато іншого, що дає можливість ідентифікувати конкретну особу[9,160]. Слід зазначити, що біометричні дані ідентифікованої людини, а саме цифрована фотографія, відбиток пальця і підпис мають тісний зв'язок з людиною, і через них може здійснюватись психоемоційний вплив на людину. Хоч деякі автори вважають, що загроза такого впливу є можлива внаслідок передачі інформації про особу «третім особам», а також згоди змінювати, адаптувати свої персональні дані. Термін «адаптування» в цьому Законі ніде не визначений, тому тлумачити його можна як завгодно. Та все таки поняття «персональні дані» та «обробка персональних даних» є термінами із чітко визначеним законом змістом. Персональні дані – це будь-яка інформація про людину, а обробка персональних даних – це будь-які операції з такою інформацією. Законодавство України нікому не надає права вимагати від громадян згоди на обробку персональних даних[10]. Проте й такого варіанту як відмова від обробки персональних даних не передбачається. Сама назва закону не відповідає фактичному змісту, Конвенція «Про захист осіб», а прийнятий Закон України - «Про захист персональних даних». Тобто не йдеться про захист людини у зв'язку з тим, що її персональні дані обробляються автоматизовано, - говорить народний депутат Ксенія Ляпіна: « Ключова ідея закону зовсім не в тому, щоб захищати право людини на приватність, а в тому, щоб створити державну базу даних баз даних, які вимагають контролю щодо захисту»[11]. О. Матвійчук із Центру громадянських свобод додає, що закон не запроваджує незалежного контролю за збиранням, обробкою та використанням персональних даних, як цього вимагає Рада Європи. «Державна служба України з питань захисту персональних даних створена при Міністерстві юстиції України, тобто знаходиться в системі органів виконавчої влади. За таких обставин завжди є загроза, що положення закону можуть застосовуватися з іншою метою, ніж захист прав людини», - вважає експерт. Закон не передбачає можливості поширювати персональні дані, якщо вона становить суспільний інтерес, що є істотним обмеженням свободи слова. Це суперечить положенню інших законів, наприклад, закону «Про доступ до публічної інформації». Відсутня конкретизація визначень базових понять у законі, та не відповідність його з Конвенцією про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних.

Дискусійним залишається положення Закону «Про захист персональних даних» щодо доступу третіх осіб. Не менш важливим є передбачений факт, який полягає в дозволі здійснювати обробку персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних, якщо обробка персональних даних є необхідною для захисту його життєво важливих інтересів. Або до часу коли отримання згоди стане можливим. Тобто фактично специфічною особливістю положень даного законодавчого акту є його прихований примусовий характер. Ще одним суперечливим моментом є передача персональних даних за кордон. Бази даних в аналітичних системах державних структур і більшості комерційних компаній України складаються на програмних платформах двох приватних комерційних структур : компанії SAP AG (Німеччина) «Oracle Corporation» (США). Ці дві приватні компанії належать інформаційній системі «Beast», яка в Брюсселі з головним інформаційним центром SAP, що знаходиться в Німеччині. Вся інформація користувачів програмного продукту SAP AG та «Oracle Corporation» автоматично потрапляє на сервери цих компаній. Електронна держава базується на рішеннях SAP. Тому зберегти і захистити персональні дані на державному рівні неможливо.

Комплексне дослідження проблеми правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з обробкою (збиранням, зберіганням, використанням, поширенням) персональних даних громадян є необхідним для запровадження адекватного юридичного механізму в національну юридичну практику, що сприятиме ефективній реалізації положень ст.3 та ст.32 Конституції України. Право на недоторканість приватного життя (в деяких документах – особистого життя), суб'єктом якого є кожна людина, закріплене як одна з загальнолюдських цінностей в актах ООН, МОП, Ради Європи, Європейського Союзу, Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), а також договорах, укладених державами у рамках СНД та ратифікованих Україною. Подальший розвиток національних положень знаменувався доповненням прав суб'єкта на “інформаційне самовизначення”, під яким розуміється право особи контролювати використання її персональних даних на всіх стадіях обробки: від збору до знищення, гарантій, що персональні дані все таки не будуть підлягати повсюдному використанні зацікавленими особами в їхніх незаконних цілях немає.

Головними напрямками у правозахисній діяльності щодо вирішення проблем, які впливають з вказаного Закону є:

турбота про справедливий економічний і соціальний устрій суспільства;

недопущення тотального контролю над особистістю людини над її світоглядним вибором і приватним життям через використання сучасних технологій і політичних маніпуляцій;

виховування поваги до законності, розповсюдження позитивного досвіду реалізації і захисту прав людини;

експертиза правових актів, законодавчих ініціатив і діяльності органів влади з метою припинення зловживання правами і свободами людини та погіршення моральної ситуації в суспільстві.

участь в суспільному контролі за виконанням законодавства.

Технологічний прогрес по новому ставить питання про права людини, створюючи безальтернативну автоматизовану систему обліку персональних даних і

встановлення тотального контролю над особою, включаючи духовне життя людини. Саме тому релігійна мотивація має право на існування, в тому числі в публічній сфері. Найоптимальнішим варіантом щодо розв'язання проблем пов'язаних з захистом персональних даних було б рішення скасувати закон як такий та внесення змін в Закон України «Про інформацію». Проте, пам'ятаючи про обставини (зовнішній чинник певних міжнародних зобов'язань) прийняття цього акта реалістичнішою виглядає спроба внесення до нього системних змін з одночасним уточненням Законів України «Про інформацію» і про «Доступ до публічної інформації» - вважає Ігор Усенко, заслужений юрист України, професор. На даному етапі вирішення проблем пов'язаних з законом «Про захист персональних даних» є його подальше удосконалення шляхом усунення суперечностей правових норм вказаного закону з іншими пов'язаними з ним. Необхідним залишається взяття до уваги заслуховуваних рекомендацій із щорічних доповідей Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні, які є нічим іншим, як організаційно-правовою формою парламентського контролю стосовно наведених відносин[12].

Позитивним моментом щодо законодавчих змін став зареєстрований у Верховній Раді проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення інституційної системи захисту персональних даних».

Отже, прийняття проекту Закону дозволить в повному обсязі забезпечити реалізацію закріпленого у статті 32 Конституції України права на недоторканість приватного життя шляхом запровадження незалежних механізмів контролю за дотриманням законодавства у сфері захисту персональних даних. Окрім цього, визначення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини уповноваженим органом у сфері захисту персональних даних дозволить Україні виконати взяті на себе зобов'язання щодо вдосконалення законодавства України та створення належної інституційної системи у цій сфері, які є необхідними для виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України.

Література:

1. Брижко В.М. Правовий механізм захисту персональних даних: Монографія / За заг. ред. д.е.н., професора, заслуженого діяча науки і техніки України М.Я. Швеця та д.ю.н., професора Р.А. Калюжного. – К.: Парламентське видавництво, 2003. – 120 с.
2. Конвенція «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» від 28.01.1981 р.
3. Додатковий протокол до Конвенції стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних від 08.11.2001 р.
4. Брижко В.М. Про приєднання України до Конвенції № 108 Ради Європи // Право України: Міністерство юстиції України. – 2003. – № 1. – С. 34–37.
5. Конституція України від 28 червня 1996 року//.(Відомості Верховної Ради

України. – 1996.

6. Юридичний вісник України №52, 31 грудня 2011 - 6 січня 2012
7. Закон України «Про захист персональних даних»_(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 34, ст. 481).
8. Державна Служба України з питань захисту персональних даних: [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zpd.gov.ua/dszpd/uk/publish/article/54562;jsessionid=22FD426E29AFF7519E261246F1D0C1D6>
9. Баранов А.А., Брыжко В.М., Базанов Ю.К._Права человека и защита персональных данных.- К.,2000.-С.171
10. Офіційна позиція УПЦ з питань розвитку технологій обробки персональних даних та впровадження біометричних документів_ [04.06.2013
11. Чому закон про захист персональних даних неможливо виконати: [Електронний ресурс].- Режим доступу : http://www.epravda.com.ua/publications/2012/01/27/314140/view_print/
12. Рішення Конституційного Суду України (справа про статус народного депутата України) №8-рп/2000 від 10 травня 2000 року // Офіційний вісник України. – 29.09.2000. – № 37. – Ст. 1592.

Спеціаліст права (юридичний факультет УжНУ)

ПРОЦЕС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРАВОВУ ТА ПОЗАПРАВОВУ СФЕРИ

На сучасному етапі одним з явищ загальносвітового характеру є процеси глобалізації, які проникають у всі сфери суспільного життя, тією чи іншою мірою змінюючи їх. Під впливом глобалізації, правової глобалістики, частини інтегральної, міждисциплінарної галузі наукових знань, перебуває і право.

Після прийняття Конституції України 1996 року [1], в умовах становлення і розвитку України як незалежної, демократичної, правової держави особливого значення набуває трансформація правосвідомості населення, підвищення рівня праворозуміння.

Проте сьогодні чимало питань, пов'язаних із глобалізацією правової сфери, незважаючи на зростаючий інтерес до цієї проблеми, є ще недостатньо розробленими, підходи до вирішення багатьох проблем – суперечливими, неоднозначними. Стосовно самого поняття глобалізації, то перш за все слід зауважити, що, не зважаючи на величезну кількість підходів до визначення поняття „глобалізація”, майже у всіх зазначено, що вона являє собою процес [2, с.3].

У широкому значенні глобалізацією називають загальносвітовий процес зближення, інтернаціоналізації, уніфікації, взаємозалежності у всіх сферах життя держав, державних утворень, народів всього світу.

Р. Зварич розглядає глобалізацію як „загальносвітовий процес, який справляє величезний вплив на політичні та інші сфери людського буття”

Характерними особливостями розуміння глобалізації у широкому значенні є:

глобалізація уявляється як процес, що тією чи іншою мірою впливає на усі сфери суспільного життя;

–глобалізація є процесом, що має загальносвітовий характер;

–глобалізація сприяє зближенню, стандартизації, уніфікації.

У вузькому значенні під глобалізацією розуміють:

1) явище економічного характеру, тобто таке, що в першу чергу поширюється на фінансово-економічну сферу суспільного життя

(В. Греченко, М. Делягін) [3, с. 75;];

2) певну характеристику (Т. Герасимчук) [34, с. 64], підвид (Ю.Волошин) [35 с. 83] або ж синонім інтернаціоналізації;

3) стадію розвитку економіки та суспільства (Л. Антонова) або певний історичний етап (О. Крисенко) [4, с. 6];

4) процеси, що відбуваються у певній сфері суспільного життя (політичній, інформаційній, правовій тощо).

Проте розуміння глобалізації у вузькому значення має певні недоліки, бо

насамперед ототожнюється з іншим поняттям (наприклад, інтернаціоналізацією, правовою інтеграцією тощо).

Вузьке значення глобалізації можна визначити через аналіз ознак даного процесу: воно має об'єктивний характер; є неоднозначним явищем; є безперервним явищем; є загальносвітовим процесом, який охоплює усі без винятку сфери суспільного життя; сприяє утворенню взаємозв'язків та взаємозалежності між суб'єктами цих процесів, сприяє загальносвітовій єдності.

Глобалізація має об'єктивний характер, адже відбувається незалежно від волі суб'єктів глобалізації. Це положення є дещо дискусійним. Прибічники теорії вестернізації, дослідники панамериканізму стверджують, що процесами глобалізації управляють США, транснаціональні корпорації тощо. Зокрема, Ф. Фукуяма розглядає глобалізацію як процес розповсюдження західних моделей та цінностей [5]. Також і Г. Вельямінов стверджує, що глобалізація є об'єктивним процесом, але як і всі подібні процеси – це процес керований [6, с. 111]. У цілому погоджуючись з тим, що міжнародні організації, провідні країни світу певною мірою скеровують процеси глобалізації, нав'язують решті держав умови існування, все ж зазначимо, що з нашої точки зору глобалізація виникла внаслідок еволюції людства, ним породжена, але некерована. Тобто вплинути на процеси глобалізації можна, певним чином змінити їх, але неможливо передбачити наслідки такого впливу, а також зупинити дані процеси.

Основною ознакою глобалізації є неперервність [7, с. 43], адже навіть у випадку, коли держава буде ізольована від світу, процеси глобалізації обов'язково вплинуть і на неї. Наприклад, хоча б таким чином: у разі природних катаклізмів, що виникають внаслідок діяльності людини (тобто більш розвинутих науково-технічно „глобалізованих” держав), певні зміни (кліматичні, наприклад) відчують на собі й ізольовані країни. Тому процеси глобалізації неможливо перервати шляхом відігравання менш значної ролі в даних процесах або навіть повної ізоляції. Припинення глобалізації можливе тільки у разі створення єдиної світової держави або шляхом знищення усіх можливих зв'язків між державами, що на сьогодні є, в принципі, неможливим.

Правову глобалізацію слід розглядати у комплексі з глобалізацією у позаправовій сфері – це процес поширення внаслідок глобалізаційних процесів негативних тенденцій, боротьба з якими має відбуватися на світовому рівні. Підвидами її є кримінальна глобалізація та глобалізація інших видів правопорушень.

Кримінальна глобалізація – це виникнення у зв'язку з глобалізаційними процесами нових видів злочинної діяльності та перетворення певних злочинів на явища світового масштабу. До проявів кримінальної глобалізації слід віднести такі явища, як тероризм, організована злочинність, злочинність у економічній сфері тощо. Яскравим прикладом є злочинність у сфері торгівлі людьми. Так, відповідно до Всесвітньої доповіді про торгівлю людьми, опублікованої ООН у лютому 2009 р. 12 мільйонів людей у світі живуть у рабстві, при цьому близько двадцяти відсотків з них – діти [8].

Глобалізація створила сприятливе середовище для накопичення кризового потенціалу в багатьох країнах.

Процес утвердження нового світового порядку активно сприяє поширенню глобалізаційних процесів у всіх сферах життя. Світ стає взаємозалежним і взаємовразливим, унаслідок того зростає кількість чинників, які впливають на інтенсивність криміналізації людської спільноти. Тобто із початком глобалізації з'явилися потужні міжнародні глибинні криміногенні чинники, що справляють руйнівну дію на всі сфери життєдіяльності: економіку, політику, суспільні відносини, традиції, розкладаючи ядро духовності, моральності, змінюючи масову психологію. Говорячи про Україну, треба враховувати, що і вона зазнає впливу всього негативного, що коїться на планеті. Отже осмислення того, якого роду глобальне бойовище розгортається на землі, дуже важливе для вироблення стратегії протидії наявним загрозам

Зростання кількості і небезпеки транснаціональних злочинів підвищує потребу багатосторонньої взаємодії держав, вироблення узгодженої стратегії стримування злочинності. Прослідковується очевидна тенденція до розширення загальних для багатьох (чи навіть більшості) країн кримінально-правових заборон, що випливають із відповідних міжнародних договорів [9].

Безправність мігрантів за кордоном не нання місцевої мови і законодавства стає сприятливим ґрунтом для їх пригнічення, трудової, і сексуальної експлуатації, обернення в рабство .

Міжнародна ситуація 20 початку 21 століття, створила чимало нових детермінованих процесами глобалізації викликів міжнародному праву : етнічні чистки, загрози міжнародного тероризму, неконтрольоване розповсюдження зброї масового знищення, зникнення природних ресурсів, глобалі екологічні катастрофи, поширення ВІЛ та епідемія СНІДу, транснаціональна злочинність та інш.(10.с.19)

Усвідомлення цих обставин вимагає вжиття заходів, спрямованих на захист кримінально-правовими засобами суспільних відносин від нових форми суспільно-небезпечних посягань – передусім їх криміналізації. Саме тому низка кримінально-правових норм створена під впливом саме розвитку глобалізації. Хоча, процеси глобалізації зумовлюють, і відмову від кримінальної відповідальності за деякі види людської поведінки. В умовах глобалізації соціокультурної сфери внаслідок розвитку і закріплення в праві ліберально-лібертатної концепції (згідно якої громадська влада поширюється тільки на ті дії особи, які зачіпають інших людей, але дії які стосуються виключно самої особи, перебувають в її власній владі), відбулося скасування в багатьох європейських країнах кримінальної відповідальності за невідале самогубство, гомосексуалізм, проституцію. [11].

Сама ж глобалізація багато в чому визначає «обличчя» сучасної злочинності, формує «криміногенну картину світу». Оскільки процеси глобалізації мають і далі об'єктивно протікати в загальносвітовому масштабі, то її вплив на злочинне співтовариство буде, якщо не зростатиме, то чинити істотний вплив на стан світової злочинності.

Література:

1. Конституція України [Текст] прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. / Верховна Рада України. — К. : Преса України, 1997. — 80 с.
2. Шахрай С.М. Государство и глобализация: методологические и политико-

- правовые проблемы / [С.М. Шахрай]; Санкт-Петербургский университет МВД России; Академия права, экономики и безопасности жизнедеятельности [Серия «Безопасность человека и общества»] под общ. ред. В.П. Сальникова. – СПб: Фонд поддержки науки и образования в области правоохранительной деятельности «Университет», 2005. – 248 с.
3. Греченко В.А. Національна ідея та глобалізація / Греченко В.А. // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – Випуск 36. – С. 74-78.
 4. Крисенко О.В. Феномен глобалізації: концептуальні виміри, інституціональні структури та геоісторична динаміка: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософських наук: спец. 09.00.03 „Соціальна філософія та філософія історії” / Олексій Володимирович Крисенко. – Х., 2005. – 18 с.
 5. Fukuyama F. The End of the History and the Last Man / F. Fukuyama. – N.-Y., 1992.
 6. Колотова Н.В. Право и права человека в условиях глобализации (научная конференция) / Н.В. Колотова // Государство и право. – 2006. – № 2. – С. 105-120.
 7. Globalization, Growth, and Poverty / A World Bank policy research report. – 2002. – 143 p.
 8. Всемирный доклад о торговле людьми: резюме [Электронный ресурс] / Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности. – Режим доступа: <http://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/unodc-report-on-human-trafficking-exposes-modern-form-of-slavery-.html>
 9. Наумов А. В. Основные концепции современного уголовного права. – М., 1998. – С. 26; Наумов А. В. Сближение правовых систем как итог развития уголовного права XX века.
 10. Буткевич.В Виклики міжнародному праву в умовах глобалізації світу/ В.Буткевич// Право України.-2012.-№3-4.-С. 12-50
 11. Аюпов В.Ш. Право и мораль в условия глобализации: автореф.дис. на соискание учен.степени канд.юрид. наук : спец.12.00.01 « Теория и история права и государства ; история учений о праве и государстве» / В.Ш. Аюпов.- М.,2009.-20с.

Топольницька М.І.

Магістр права (юридичний
факультет УжНУ)

МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО ОРГАНУ У МЕХАНІЗМІ ВЛАДИ

Всі елементи механізму держави, співпрацюють один з одним, але кожному з них відведена певна роль у цьому механізмі, зокрема місце державного органу в механізмі державної влади можна розуміти з кількох позицій, зокрема:

1. **Державний орган є суб'єктом влади.** Механізм здійснення державної влади передбачає комплементарну адаптацію структурних елементів цього явища з діалектичними акцентами на практичну сторону реалізації [1]. Тому їй необхідні суб'єкти, які б реалізовували її волю.

Суб'єкт державно-владного механізму як дієва субстанція формує мету реалізації влади та визначає конкретні правила гри для отримання найоптимальнішого владного результату. У правовій державі суб'єкт владних повноважень не може діяти як необмежений абсолют. Суб'єкт державно-владного механізму обмежується громадянським суспільством та природним правом як виразником Всесвітнього Розуму. Космічна матерія і енергія, сформувавши біологічну основу людини як живої істоти, заклали перспективу його необмеженого соціального розвитку. Для суб'єкта влади наявність розуму не є простою ціннісною характеристикою, це потреба та необхідність для того, щоб не допустити нівелювання самої цінності державної влади. [2, с. 71].

У демократичній державі народ виступає первинним суб'єктом та джерелом влади. Будучи однією з історично встановлених форм організації політичної влади у суспільстві, демократія характеризується більш-менш повною наявністю інститутів безпосереднього народовладдя. Вона починається тоді й там, де й коли створена та функціонує система політико-правових інститутів, норм і структур, які забезпечують громадянам організовану участь у владі та контроль над нею. Суб'єктом державної влади не є державні підприємства та установи (допоміжні), а саме органи держави, вони є її носіями, безперечно це свідчить про те, що вони займають чільну роль в її механізмі.

2. Місце державного органу в механізмі державної влади можна також розуміти з позицій її поділу на три гілки, принципу, який знайшов своє втілення в практиці багатьох сучасних держав, у тому числі і нашого, в структурі державної

влади можна виділити такі елементи (гілки), як законодавчу владу, виконавчу владу і судову владу. Таким чином можна зрозуміти місце державних органів у механізмі влади, яке буде ідентичне належності органів до тієї чи іншої гілки влади. Державні органи розподіляються на три категорії в залежності від того, який вид функцій був переважаючим для них [3, с. 8]. Також варто пам'ятати, що «класична» тріада гілок влади – законодавчої, виконавчої і судової – не охоплює вичерпно всіх існуючих видів державних органів. Щодо них постійно повинна здійснювати моніторинг четверта гілка влади, тобто контроль з боку громадськості [4]. Адже доктрина «поділу влади» будується на деяких узагальненнях, найбільш типових функціях державної влади, тоді як реальна система органів держави обумовлюється не тільки цим фактором, а ще й іншим – змістом більш конкретних функцій та компетенцій, що випливають із життєвих потреб організації державного та суспільного життя країни [5, с. 12].

3. Роль державного органу у механізмі влади також залежить від існуючої в державі моделі системи державних органів.

Розрізняють три сучасні моделі систем державних органів: централізовано-сегментну, моноцефальну і моно теократичну.

Ці моделі систем державних органів, звичайно, не охоплюють усіх інших її різновидів. Крім того, кожна система, або окремі її елементи можуть змінюватись, взаємно переплітатися тощо [6, с.36]. Україні притаманна централізовано-сегментна система органів державної влади, а діяльність органів, згідно основоположних законів формується на принципах верховенства права, демократизму, рівності, представництва та професіоналізму.

Отже, механізм державної влади ще досить слабо розроблений теоретично, але незважаючи на це автору вдалось визначити місце державних органів у цьому механізмі зважаючи на його структуру, виявлено, що їм належить роль суб'єкта механізму влади.

Література:

1. Жаровська І. М. Авторитетний ресурс у механізмі державно-владних відносин [Електронний ресурс] / І. М. Жаровська // Публічне право . - 2013. - № 1. - С. 289-295. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pp_2013_1_41.pdf
2. Юськів Н.В. Механізм державно-владних відносин в аспекті соціального буття // Теорія та історія держави і права. Філософія права / Н.В. Юськів. - Часопис Київського університету права. - К. - 2013/1. - С. 70-74.
3. Шатіло В.А. Співвідношення функцій державного апарату та механізму державної влади // Вісник Академії адвокатури України. - 2013. - 2(27). - С. 6-
4. Рецепти боротьби з корупцією від Світового банку [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.tema.in.ua/article\226.html.
5. Органи державної влади в Україні: структура, функції й тенденції розвитку: навч. посібник / [заг. ред. Н.Р. Нижник]. - К. : НІЧЛАВА ; Івано-Франківськ, 2003. - 284 с.
6. Див.: Чиркин В. Элементы сравнительного государственного устройства. - М., 1994

Топольницька М.І.

Магістр права (юридичний
факультет УжНУ)

ПЛЮРАЛІЗМ ДУМОК ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ ЩОДО ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО ОРГАНУ

Існування державних органів є індикатором такої організації суспільства та державної влади за якої управління здійснюється від імені держави. Питання щодо сутності органу держави було і залишається дискусійним як у вітчизняній, так і у світовій юридичній науці.

Загалом розглянемо дефініції, дані вітчизняними вченими. Дефініція, дана Рабіновичем П.М., сформульована так: «Орган держави — це структурно організований колектив державних службовців (або один державний службовець), котрі наділені владними повноваженнями та необхідними матеріальними засобами для виконання певних завдань і функцій держави.» [1, с. 22].

Інший вітчизняний вчений Скакун О. розуміє державний орган як частину державного апарату - групу осіб або одну особу, що має юридично-визначену державно-владну компетенцію для виконання завдань і функцій держави. Також вчений доповнює попередні розуміння державного органу такими ознаками як те, що державні органи мають юридично-визначену державно-владну компетенцію для виконання функцій держави. Тобто передбачно цією дефініцією, що державні органи діють в порядку і згідно вимог, передбачених законами [2, с. 229].

Цвік М., наприклад, зазначає, що державний орган — це структурно виокремлений, внутрішньо організований колектив державних службовців, які посідають визначені законодавством посади, наділені відповідною компетенцією для виконання певних владно-управлінських функцій і завдань держави [3, с. 119]. Волинка К. зазначає, що державний орган являє собою відносно самостійну, структурно відособлену ланку державного апарату, створювану державою з метою здійснення певного виду державної діяльності, наділену відповідною компетенцією, що спирається у процесі реалізації своїх повноважень на організаційну, матеріальну і примусову силу держави [4, с. 74-75].

А вчений Зайчук О. В. характеризує державний орган як «структурно організований елемент державного механізму, наділений владними повноваженнями

та необхідними матеріальними засадами для здійснення завдань» [5, с. 27].

Кравчук М. притримується думки, що державний орган це окремий службовець чи структурно організований державою або безпосередньо народом колектив державних службовців, наділених владними повноваженнями, відповідним матеріально-технічним забезпеченням, створений на законних підставах для виконання конкретних завдань і функцій держави. Всі державні органи обов'язково створюються і функціонують відповідно до норм права й на їх підставі, наділяються владними повноваженнями, які дають змогу здійснювати політику заходами не тільки переконання, а й державного примусу [6, с. 19].

Висновки:

1. Велика кількість науковців, визначаючи поняття державного органу опирається на розуміння найважливішої його ознаки, зокрема функціональності, тобто компетенції та внутрішньої структурної єдності,

2. Сучасні вітчизняні вчені доповнили розуміння державного органу поняттям «посада», тобто вже деталізовалось місце службовця в структурі державного органу, який визначається цим поняттям.

3. Зазначимо також, що на сучасному етапі розвитку і державотворення, саме державні органи формують волю держави. Зважаючи на це, в жодному випадку не можна говорити про вищість держави над державними органами, бо без них державна воля залишалася б мертвою, не втіленою в життя.

Автор прийшов до висновку, що державний орган – це цілісна, відокремлена частина державного апарату, яка здійснює владні повноваження, визначені нормативно-правовими актами, виконання яких забезпечується правовими та організаційними ресурсами держави.

Література:

1. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. — О.: Юридична література 2002. — С. 58.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Підручник / Пер. з рос. / Скакун О.Ф. - Харків: Консум, 2001. - 656 с.
3. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права: підруч. / За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. — Х.: Право, 2002. — 432 с.
4. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. / К. Г. Волинка— К.: МАУП, 2003. — 240 с.
5. Шаповал В. Феномен державного органу (органу держави) або органу державної влади: теоретико-правовий і конституційний аспекти// Право України. – 2003. – №8. – С. 25-29.
6. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: Навчальний посібник. - 3-тє вид., змін, й доп.- Тернопіль: Карт-бланш, 2002.- 247 с.

Приженникова Алена Николаевна,
доцент кафедры «Гражданский и арбитражный процесс»
ФГБОУ ВПО Финансового университета
при Правительстве РФ, к.ю.н., доцент

ТРУДОВОЙ ДОГОВОР В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Ключевые слова: трудовой договор, критерии отграничения трудового договора, подмена трудового договора гражданско-правовым договором.

Key words: labor contract, criteria for distinguishing labor contract, substitution of labor contract for civil contract.

В современной России повышенное внимание к правовому регулированию труда приобретает объективный характер, который обусловлен состоянием российской экономики. Трудовой договор – основной документ, регламентирующий права и обязанности работника и работодателя. Условия согласования интересов сторон трудового договора будут способствовать совершенствованию отношений, складывающихся в процессе трудовой деятельности.

Рассмотрим некоторые актуальные вопросы.

1) В научном мире, вопрос отнесения трудового договора к источникам трудового права, является дискуссионным [1; 2].

Зарубежный опыт демонстрирует, что трудовой договор рассматривается как источник трудового права в странах (например, в Дании, Турции), где трудовые отношения и условия труда определяются соглашением сторон договоров о труде, в том числе и в индивидуальном трудовом договоре. Его стороны по взаимному согласию определяют свои права и обязанности в соответствии с принципом свободы договора и создают нормы, обязательные для участников соглашения [3].

2) Практика свидетельствует о том, что к трудовым отношениям пытаются применить гражданское законодательство с целью снижения правовых гарантий для работников. Представляется необходимым разграничить трудовой договор и гражданско-правовой договор.

Общее отличие: трудовой договор – это соглашение между работодателем и работником, в соответствии с которым работодатель обязуется предоставить работнику работу по обусловленной трудовой функции, в то время как работник обязуется лично выполнять определенную этим соглашением трудовую функцию (ст. 56 ТК РФ). Для гражданско-правовых договоров, заключаемых по поводу возмездного оказания услуг, поручения и другого, характерна не трудовая функция, которую работник, заключая трудовой договор, обязуется выполнять на протяжении его действия, а конечный результат - выполнение исполнителем конкретного вида и объема работ, услуг и др.

Например, рассмотрим трудовой договор и договор подряда. Стороны трудового договора неравны. Работник, заключивший трудовой договор, зачисляется в штат соответствующей организации, подчиняется правилам внутреннего трудового распорядка. В рамках договора, на работника распространяются

установленной законодательством о труде системы льгот и гарантий по количеству и условиям труда, его оплате, режиму работы и времени отдыха, особого порядка прекращения трудовых отношений, гарантий по социальному страхованию.

Стороны гражданско-правового договора равны. Подрядчик выполняет работу на свой риск и, если иное не предусмотрено договором, собственным иждивением, т.е. из своих материалов, своими силами и средствами. Подрядчик самостоятельно организует процесс достижения оговоренного результата в соответствии с договором и выбирает подходящие для этого способы и средства, планирует свое время выполнения работ.

Договор подряда может быть заключен на изготовление вещи, ее переработку или на выполнение другой работы и в договоре подряда указываются начальный и конечный сроки выполнения работы.

Работник по трудовому договору регулярно принимает участие в рамках трудового процесса.

3) Работодатели взяли за правило подписывать с работниками job offer перед заключением трудового договора. ТК РФ говорит о заключении трудового договора. Трудовой договор как юридический факт (соглашение работника и работодателя) «основан на свободе труда, его стороны свободны в выборе друг друга, а соглашение, свободно достигаемое сторонами, предполагает их добровольное волеизъявление» [4]. Работающие по трудовому договору получают льготы и преимущества, предусмотренные трудовым законодательством. Другие формы свободного распоряжения способностями к труду не предполагают использование льгот и преимуществ трудового законодательства. В этой связи официальной юридической силы job offer не имеет. Трудовые отношения устанавливает только трудовой договор.

В заключении необходимо отметить, что правовое регулирование трудовых отношений базируется на соблюдении принципа законности, обеспечением которого является заключение трудового договора.

Литература.

1. Бугров Л.Ю. К дискуссии о трудовом договоре как источнике права - выступление на конференции «Перспективы развития частного права» // Цивилистика - интернет-портал о науке гражданского права. 2011. [Электронный ресурс] URL: <http://civilista.ru/news.php?id=19>.
2. Бугров Л.Ю. Еще раз к дискуссии о трудовом договоре как источнике права // Вестник Пермского университета. – 2013. - № 3.
3. Лещух Д.Р. К вопросу о трудовом договоре в системе источников трудового права // Вестник Пермского университета. - 2013. - № 3.
4. Трудовое право России: Учебник / Под ред. А.М. Куренного. – М.: Юрист, 2004. – 493 с., С. 174.

